ZOZOLALA

Tweemaandelijks stripinformatieblad

april / mei 2002 123

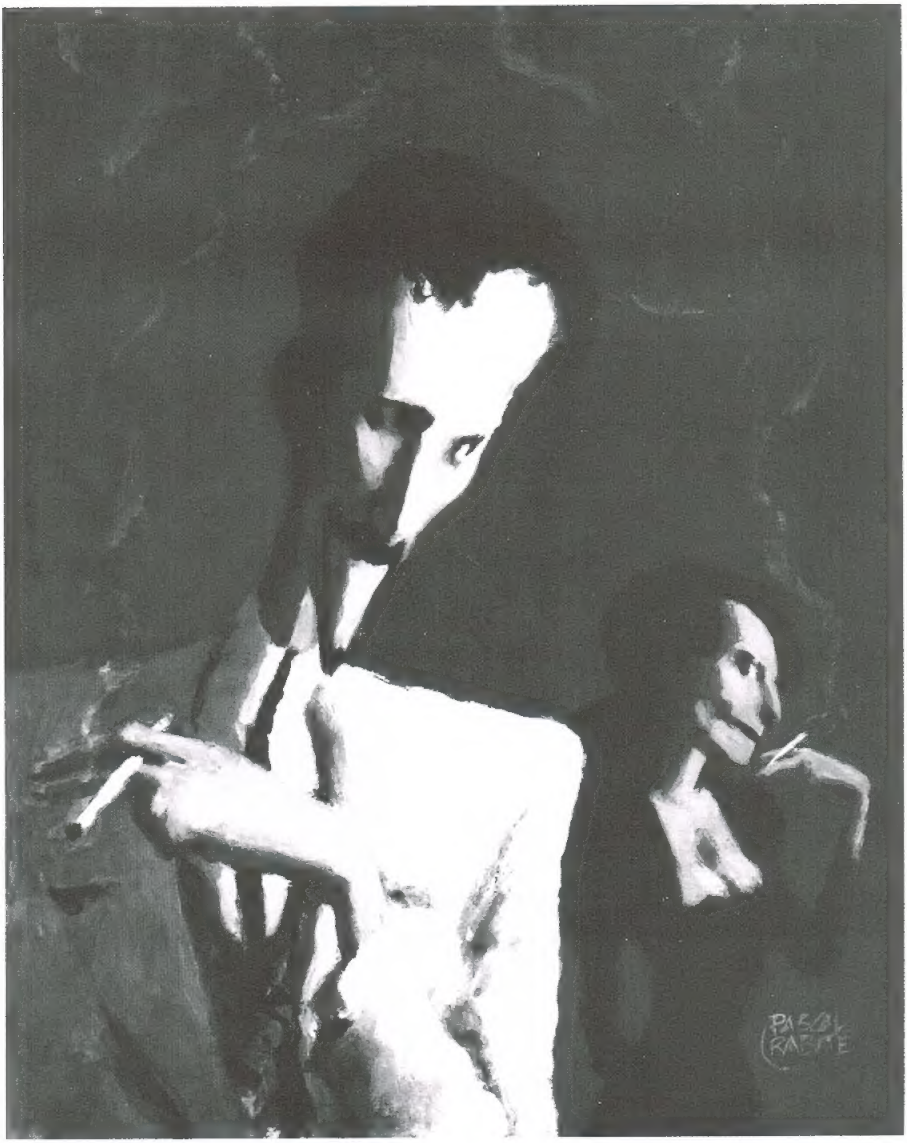

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van onderstaande stripwinkels. Verantwoordelijke uitgever: Stichting Zet.El

Staalkaart

In *Zozolala* loopt de rubriek Acacialaan al enkele jaren, *Zone 5300* is inmiddels overbekend en de small-press blijft tegen de tijdgeest in gewoon haar gekopieërde boekjes aan de man brengen. Dat er af en toe iets meer geïnvesteerd moet worden in de toekomst van het beeldverhaal, door een nieuwe generatie de kans te geven op een mooi uitgegeven, professionele publicatie, is inmiddels doorgedrongen in het buitenland. Zo kent Amerika al enige tijd de jaarlijkse bloemlezing *Expo*, namen mensen rond de Belgische kunstacademie Sint Lucas het initiatief tot *Ink* (beiden spotgoedkoop door subsidies en sponsoring) en in Angoulême zagen we een Franse versie: *Traits contemporains!*

Naar aanleiding van de gelijknamige expositie verscheen dit fraaie, lekker dikke boekje dat een staalkaart biedt van de auteurs van de toekomst. Niet alleen uit Frankrijk, maar uit alle hoeken van de wereld werd werk ingestuurd. Waarom Nederlanders ontbreken is ons echter een raadsel. Het meest verrassende aan dit boek is niet de inhoud, maar de wijze waarop dit is gefinancierd. Supermarktketen E.Leclerc stelde een fiks bedrag beschikbaar, waardoor dit boekje gratis kon worden meegenomen bij de expositie. Het spreekt voor zich dat het leespubliek door die stunt opeens met sprongen is toegenomen, want festivalbezoekers weten dat ze elk dubbeltje maar een keer kunnen uitgeven. Dan valt de keus eerder op een uitgave van een bekende tekenaar, dan een bundel (altijd lastig) met relatief onbekende tekenaars (oppassen; geen kat in de zak te kopen) die in zwart-wit werken (moeilijk en intellectueel). Wat wij hiermee willen zeggen is dat er eigenlijk ook een Nederlands bedrijf eens zoiets zou moeten doen. Voor een promille van het totale advertentiebudget krijg je de kans om mecenas van een heel medium te worden! En de directeur maakt de blits met een door hem persoonlijk geschreven voorwoord. Houdt dan geen enkele topmanager van strips?

In deze *Zozolala* nemen we afscheid van *De Collectioneur*. Het onnavolgbare duo Anton Damen en Marq van Broekhoeven heeft, na jarenlang de stripwereld vlijmscherp op de hak te hebben genomen, besloten er een punt achter te zetten. Bedankt voor al die goede grappen! ***De redactie***

ALKMAAR

Bookers & Strippers
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 512 19 16

ALMERE

Rataplan
Grote Markt 195
1315 JE / 036 - 534 39 95

AMERSFOORT

De 6 Neuzen
Zuidsingel 69
3811 HD / 033 - 475 37 31

AMSTERDAM

Het beeldverhaal
Kinkerstraat 162-164
1053 EH /020 - 6855100
www.het-beeldverhaal.nl

Krasser
Tussenmeer 329
1069 DR /020 - 6191858

Lambiek
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 626 75 43
www.lambiek.net

Richard
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 HX / 020 - 684 29 23

Nou moe!?!
Krugerplein 17
1092 KA / 020 - 693 63 45

Snoek
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64
www.snoekstrips.nl

ANTWERPEN

Beo
Hopland 15
2000 / 03 - 233 25 36
stripwinkel.beo@belgacom.net

Buddy's
Meir 125 (1e verd.)
2000 / 03 - 232 16 31

Mekanik strip
St. Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47
www.mekanik-strip.be

APELDOORN

De tweede lezer
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK / 055 - 542 72 02
www.tweedelezer.nl

ARNHEM

De noorman
Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 442 09 09
de-noorman@planet.nl

ASSEN

Plok. strips en eh... dinges!
Stationstraat 1
9401 KV / 0592 - 31 32 92

BERGEN OP ZOOM

Gilles de Geus
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BREDA

Franka
Boschstraat 10
4811 GK / 076 - 521 41 53
www.aurora-services.com/franka

BRUGGE

De Striep c.v.
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 33 71 12
striep@pandora.be

BRUSSEL

Het B-gevaar
Greepstraat 15
1000 / 02 - 513 14 88

DELFT

Bul Super
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 212 60 97

DEN BOSCH

Silvester
Snellestraat 8
5211 EN / 073 - 690 14 60
www.silvesterstrips.nl

DEN HAAG

Heagse stripshop
Wagenstraat 133
2512 AT / 070 - 363 41 15
www.stripnet.nl/haagsestripshop

Mieke's striptiek
Chasséstraat 71
2518 RW / 070 - 365 07 38

Walk in
Herengracht 13
2511 EG / 070 - 364 63 36

DORDRECHT

Sjors
Scheffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12

EINDHOVEN

www.eppo.nl

ENSCHEDE

De strip-aap
Javastraat 22
7512 ZJ / 053 - 430 52 61
www.stripaap.nl

GEEL

Alfa strip
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 58 43 80

GENT

Pierke
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 227 70 86

GOES

Het paard van Troje
Langevoorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91
www.paardvantroje.nl

GRONINGEN

Modern papier
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21
www.modernpapier.nl

HAARLEM

Stripwinkel Beedee
Anegang 42
2011 HS / 023 - 531 01 68
www.beedee.nl

HASSELT

Wonderland
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

HELMOND

De boekenwurm
Heistraat 60
5701 HP / 0492 - 59 08 83

HOORN

Het gele teken
Grote Oost 37
1621 BR / 0229 - 21 86 23

INTERNET

www.stripboekhandel.nl

KAMPEN

De fantast
Burgwalstraat 7
8261 HJ / 038 - 332 03 25

LEEUWARDEN

De balloon express
Korfmakersstraat 1
8911 LA / 058 - 213 21 46

De rat
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

LEIDEN

Dumpie
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04

Leidse stripshop
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 512 18 02
www.leidsestripshop.nl

LEUVEN

Het besloten land
Parijsstraat 16
3000 / 016 - 22 58 40
www.hbl.be

Gobelijn
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 23 55 86
gobelijn@chello.be

MECHELEN

De stripkever
Bruulcenter, Bruul 79
2800 / 015 - 21 76 05

MIDDELBURG

Het perron
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 63 47 47

NIJMEGEN

De noorman
Van Welderenstraat 45a
6511 MC / 024 - 32 26 146

OOSTENDE

De striep
Paulusstraat 36
8400 / 059 - 51 54 60

ROESELARE

Willi's wereld
H. Horriestraat 20
8800 / 051 - 24 64 15

ROTTERDAM

Dick Bos
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47

Donner boeken
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 413 20 70

Noord
Zaagmolendrift 33
3036 HC / 010 - 466 43 68
www.striphandelnoord.com

Yendor
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10
yendor@bart.nl

SINT TRUIDEN

De galliër
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39
www.galliër.be

SCHIEDAM

't centrum
Korte Singelstraat 20a
3112 GB / 010 - 426 25 84

TILBURG

Tommy
Nieuwlandstraat 14
5038 SN / 013 - 535 83 19

TURNHOUT

Tistjen Dop
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29
www.tistjendop.be

UTRECHT

Piet Snot
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72

Strip en lektuurshop
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57
www.stripart.nl

VENLO

De laerpoort
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 354 40 69

ZWOLLE

De boekenhalte
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77
boekenhalte@planet.nl

Lax

tussen engagement en parodie

"Ik schoot in het enige pak
dat m'n garderobe bevatte
(aangeschaft voor m'n moeders
begrafenis) en fleurde het zaakje op
met een geel overhemd
van Hugo Floss.
Sprekend een Kraai."

Zo luidt het citaat op de achterkant van de albums in de detectiveserie *De Kraai*, die uitgeverij Dupuis vorig jaar lanceerde. Het geeft gelijk de ironische toon weer waarmee de serie doorspekt is. *De Kraai* grijpt terug naar detectieverhalen à la Chandler: mannen in zwarte pakken die in alle kalmte en met veel one-liners de smerigste zaakjes in een handomdraai oplossen. *De Kraai* is echter een serie met een knipoog. De hoofdpersoon is een vijftiger, die wel one-liners gebruikt, maar dan de verkeerde op het onjuiste moment. „Ik wil het genre een beetje bespotten," zegt de auteur Lax. „Ik wil een detective maken die zichzelf niet zo serieus neemt. De Kraai is meer een getuige van de gebeurtenissen dan iemand die er echt een leidende functie in heeft. Hij wordt heen en weer geslingerd en hij heeft de dingen niet onder controle; hij is niet erg bekwaam."

Met *De Kraai* heeft de Franse tekenaar Lax voor het eerst een serie gecreëerd, waarvoor hij zowel scenario als tekenwerk voor zijn rekening neemt. Lax heet in de gewone burgermaatschappij Christian Lacroix en is geboren in 1949. Een leeftijdgenoot van zijn nieuwste stripcreatie dus, maar toch wordt hij tot de generatie 'jonge' stripmakers gerekend. „Ik ben vrij laat begonnen met het maken van strips. Toen ik 26 was, beëindigde ik pas mijn studie in Schone Kunsten. Ik heb toen lange tijd als freelance-illustrator voor verschillende reclamebureaus gewerkt. Ik had wel strips willen maken, maar mijn vrouw en ik hadden toen net onze zoon, en er moest brood op de plank komen. Van mijn reclamewerk kon ik indertijd goed rondkomen, maar toch is het altijd mijn bedoeling geweest om uiteindelijk met strips de kost te gaan verdienen. In mijn vrije tijd maakte ik al wel zo nu dan een strippagina. Op een gegeven moment ging ik naar Parijs, waar ik wel eens een stripplaat verkocht. Dat werden er steeds meer, totdat ik uiteindelijk het aanbod kreeg om een album te maken. In 1987 heb ik mijn reclamewerk opgegeven en me volledig op strips gestort."

Lax begon zijn professionele stripcarrière met de serie *De Verlichte Markiezin*, op scenario van Patrick Cothias. Na een aantal one-shots was dit zijn eerste echte serie, maar Lax kijkt er met weinig plezier op terug. „Ik werd slecht betaald terwijl ik veel produceerde, dus ik moest echt de voor- en

nadelen van het stripvak tegen die van het reclamevak afwegen. Ook de samenwerking met Cothias was niet zoals ik het wilde."

De Verlichte Markiezin was voor scenariofabriek Cothias een van de vele projecten waar hij tegelijk aan werkte. „Hij stuurde me het volledige scenario op en daar mocht ik dan mee doen wat ik wilde. Als ik hem bijvoorbeeld opbelde voor aanvullende informatie, was hij allang met andere dingen bezig. Dan antwoordde hij: 'Zie maar wat je doet, maak wat je wilt!' Bovendien heb ik Cothias pas in levende lijve ontmoet, toen ik bijna klaar was met het tweede deel. Al het contact ging per koerier of per telefoon! Belachelijk om onder zulke omstandigheden te werken!"

De samenwerking met de Franse scenarist Frank Giroud betekende een nieuw hoofdstuk in Lax' carrière. „Toen ik Frank in 1989 ontmoette, was ik net bezig met het vierde album van *De Verlichte Markiezin*. Toen hij me voorstelde om samen een album te maken, sprong ik een gat in de lucht! Ik ben altijd een liefhebber van Girouds werk geweest, dus ik was dolgelukkig."

Het eerste verhaal dat Lax en Giroud samen maakten, was *Vergeten in Annam*. In deze thriller gaat een journalist op zoek naar een in Indo-China verloren gewaande Franse soldaat. Historische gebeurtenissen en politieke schandalen staan centraal in dit tweeluik. Het is een sterk geëngageerd verhaal, waarin de auteurs scherpe kritiek leveren op de manier waarop de Franse regering is omgegaan met de gerepatrieerde soldaten. Na *Vergeten in Annam* volgde *Het Ibismeisje*, dat zich afspeelt in Roemenië tijdens het Ceaucescu-bewind. „Ik wilde destijds graag politiek of sociaal bewogen verhalen maken. De verhalen die Giroud me voorlegde om te tekenen, bevielen me."

In de scenario's van Giroud heeft Lax zelf weinig inbreng gehad. Toch is hij over deze samenwerking meer te spreken dan over die met Cothias. „De verhalen die ik met Giroud heb gemaakt, waren helemaal van hem. Ik heb ze aangenomen omdat ik me er in thuis voelde. Ik heb me dan ook nooit met het scenario bemoeid. Ik heb wel eens twee plaatjes omgedraaid, of een tekst weggelaten omdat de tekening op zich voldoende was. Dit ging altijd in overleg. Tijdens onze samenwerking zijn Frank en ik goede vrienden geworden."

De invloed van Giroud op Lax' werk is te zien in de Vrije Vlucht-verhalen die Lax nadien zonder hem heeft gemaakt. Ook in deze albums worden sociale kwesties behandeld. Zo gaat *Het Andere Spoor* over een man die zijn levenslust terugvindt bij een groep travestieten. „Toen mijn zoon Alain me het scenario van *Het Andere Spoor* liet lezen, kreeg ik gelijk ontzettend veel zin om het te tekenen. Belangrijke sociale problemen als buiten de maatschappij staan en levensmoeheid worden erin aangesneden."

De albums die Lax in die periode maakte, hadden echter niet het gewenste commerciële succes. „*Satane* en *Het Andere Spoor* zijn inmiddels uit de Vrije Vlucht-collectie gehaald, net als enkele andere boeken in die reeks die niet zo goed verkochten. Ik vind het jammer. Het is natuurlijk altijd vervelend als een van je boeken uit de catalogus verdwijnt, zeker uit die van Vrije Vlucht. Bovendien was de verkoop niet eens zo slecht. Maar ja, als de uitgever niet tevreden is over de resultaten, is hij vrij om dat te doen."

En toen was er *Azrayen*. Dit tweeluik, opnieuw op tekst van Frank Giroud, was een keerpunt in de carrière van Lax. In dit verhaal staan de gruwelijkheden centraal die Franse soldaten hebben begaan tijdens de oorlog in Algerije. Net als *Vergeten in Annam* is *Azrayen* een sterk geëngageerd verhaal over soldaten in een vroegere kolonie, alleen nu met een geheel vernieuwde grafische aanpak. Lax zei zijn oude, conventionele stijl vaarwel en ging over op een agressievere en grilligere lijnvoering. „Ik heb mijn tekeningen meer expressionistisch gemaakt, en het expressionisme ligt natuurlijk dicht bij de karikatuur."

De personages werden karikaturaler, waardoor Lax meer karakter in het uiterlijk kon brengen. Hierdoor kregen ook de gezichtsuitdrukkingen meer kracht. Het kleurgebruik is donkerder en somberder dan in Lax' eerdere werk. Al met al maakt dit *Azrayen* een stuk sfeervoller dan *Vergeten in Annam*.

Azrayen heeft veel van Lax gevergd, waardoor hij na deze twee albums even geen zin meer had in sterk politiek geladen verhalen. „Ik kreeg zin om wat luchtigers te maken. Ik wilde dat tekenen een soort ontspanning voor me werd. Al die zwaarwichtige verhalen die duidelijk gebaseerd zijn op historische gebeurtenissen hebben een grote documentatie nodig. Ik had het wel even gehad met Franse soldatenuniformen en legervoertuigen."

„Ik werd me er langzamerhand van bewust dat de 'Nieuwe Lax' zich ook wel zou lenen voor een detectivestrip. Dat heeft een tijdje door m'n hoofd gespeeld. Met deze stijl wilde ik dan geen geëngageerde detectiveserie maken, maar een parodie, met spot." Aan het begin van het eerste verhaal is de hoofdpersoon nog onderhoudsman van zestien grote uurwerken. Door de komst van digitale klokken raakt hij zijn baan kwijt, waarna hij als vanzelf het detectivevak inrolt. „Hij wordt vervangen door een machine. Hij is het slachtoffer van de vernieuwing en is dus gedwongen om nieuw werk te zoeken, helaas zoals meer mensen van zijn generatie. Op zijn leeftijd is de keuze beperkt. Het werk van detective dient zich aan, dus dat kiest hij dan maar."

Oude detectiveromans

In het eerste album is de Kraai nog niet bepaald bedreven in zijn nieuwe vak. Zo moet hij herhaaldelijk door een pizzakoerier uit de brand worden geholpen. In de loop van de albums ontwikkelt hij zich echter steeds meer tot een ware detective. In het vierde deel is hij zelfs al in staat om een ware gangster te slim af te zijn.

De Kraai is, net zoals Lax, een liefhebber van oude detectiveromans en laat zich hier in de uitvoering van zijn werk door beïnvloeden. Hij is voornamelijk liefhebber van de Série Noire, een collectie detectiveromans uit de jaren '50. „De Kraai heeft de gehele Série

Noire gelezen en kent ze uit z'n hoofd. In het eerste deel laat ik hem letterlijk voordragen uit die collectie. Ik heb geprobeerd de sfeer van die serie terug te laten komen in mijn strip. De Kraai maakt gebruik van het traditionele taalgebruik zoals dat in de Série Noire of de Franse films uit de jaren '70 is terug te vinden."

De verhalen worden verteld vanuit het ik-perspectief. Op een cynische toon beschrijft de Kraai de situaties. Maar waar het bij een klassieke detective klinkt alsof hij de gehele situatie onder controle heeft, wordt bij de Kraai precies het tegenovergestelde bereikt. Wanneer de Kraai bijvoorbeeld voor het eerst een moordenaar besluipt, is zijn beschrijving:

„Op het moment dat ik tot de heldenclub zou toetreden, besefte ik dat ik het gereedschap miste om mijn omscholing waar te maken: de blaffer! Daar stond ik, moederziel alleen, in m'n Hugo Floss. Ik overwoog serieus m'n hok weer op te zoeken. Toen nam ik een aanloop om over te steken, ongedekt. Niet vergeten te zigzaggen, zoals ze me dat in dienst hadden geleerd. Ik had graag m'n wijsvinger en middelvinger gegeven voor het geruststellende gezelschap van een .357 Magnum met 10 mm-patronen."

Over de naam van zijn serie heeft Lax niet lang hoeven nadenken. *De Kraai* heet in het Frans *Le Choucas*, wat letterlijk 'kauw' betekent, een vogel die tot de kraaiachtigen behoort. „Het leek me leuk om een detective de naam van een vogel te geven. Ik kom vaak kauwen tegen tijdens fietstochten of wanneer ik in de bergen ben. Ze komen dicht bij de reservaten op zoek naar voedsel. Met hun zwarte veren en hun gele bek hebben ze dezelfde kleur als een detective, zeker die uit de Série Noire. Mijn hoofdpersoon heeft een zwart kostuum en een geel overhemd, wat hem op een kauw doet lijken."

Er zijn inmiddels vier albums in de serie verschenen. „Ik ben met het eerste verhaal van *De Kraai* begonnen in 1997, toen ik ook met het tweede deel van *Azrayen* bezig was. Ik had wat moeilijkheden met het tekenen van *Azrayen*, dat veel documentatie vereiste. Ik had daarom af en toe zin om wat anders te tekenen en zo is *De Kraai* ontstaan. Langzamerhand had ik 46 pagina's bij elkaar getekend. Doordat ik de uitgever het hele verhaal kon laten zien, kon ik beter overbrengen wat ik in gedachten had. Dat was met een ellenlange verhandeling moeizamer geweest. Dupuis was direct enthousiast en het balletje is gaan rollen. Voor ik het wist, hadden ze me al gevraagd om twee andere verhalen te maken!"

Uitgeverij Dupuis had het idee opgevat om *De Kraai* met maar liefst drie delen tegelijk te introduceren. Voor Lax betekende dit een periode van drieënhalf jaar vol geduld en frustratie, want er moesten eerst drie delen voltooid worden. „Het idee kwam van de afdeling verkoop. Het heeft me erg veel geduld gekost. Drieënhalf jaar is lang! Ik zag al voor me hoe er op een gegeven moment een vergelijkbare serie op de markt zou komen, een paar maanden voor *De Kraai* en dan zou ik opeens tweede viool spelen omdat mijn serie drieënhalf jaar op 't vuur had gestaan!"

Voor Lax betekent *De Kraai* de doorbraak naar een groter publiek. „Ik ben op een tamelijk ongewone manier de stripwereld ingerold, aangezien ik niet gelijk met een serie ben begonnen. Het is moeilijk om je te laten gelden met one-shots. Maar ik klaag niet, want ik heb kunnen profiteren van de bekendheid van de Vrije Vlucht-collectie. Toch ben ik me ervan bewust dat je als stripmaker tegenwoordig niet meer ontkomt aan een serie, omdat dat nou eenmaal beter verkoopt."

De expressieve tekenstijl die Lax zich heeft aangemeten voor *Azrayen* leent zich ook uitstekend voor *De Kraai*. Lax heeft zijn stijl nog verder ontwikkeld zodat deze beter bij het detectivegenre aansluit, met veel schaduw en donkere scènes. „Zwart en wit passen goed bij een detective. Er zijn erg veel nachtelijke scènes in *De Kraai*, met veel duisternis. Dat heeft mijn tekeningen ook weer beïnvloed. Het zwart voert de boventoon. Bij *Azrayen* werkte ik ook al in deze stijl, maar daar had juist de kleur een belangrijke functie voor de sfeer. In *De Kraai* is de kleur secundair geworden, ondergeschikt aan de tekening. Ik gebruik veel overgangskleuren, behalve voor het gele overhemd van de Kraai, dat ik levendig wil houden, direct te herkennen."

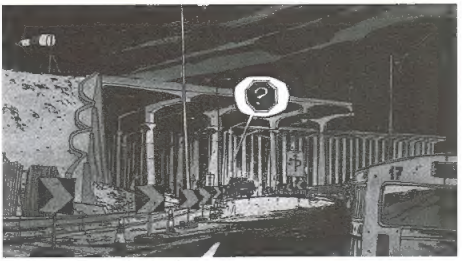

Gedachten weergegeven als verkeersborden

Lax houdt ervan te experimenteren met kleur. „Voor alle albums na *De Verlichte Markiezin* heb ik de inkleuring zelf gedaan. Ik heb zo'n beetje alles geprobeerd, van het direct inkleuren op het origineel bij *Vergeten in Annam* tot de grijze inkleuring van *Azrayen*. Ik heb nog nooit met de computer gewerkt. Ik heb thuis Photoshop maar ik heb me er nog niet aan gewaagd!"

Op grafisch gebied experimenteert Lax er op los in *De Kraai*. Zo maakt hij veel gebruik van symbolen in de tekstballonnen om een expressie beter tot uiting te brengen. In het vierde *Kraai*-album is er bijvoorbeeld een scène waarin alle gedachten van de hoofdpersoon zijn weergegeven als verkeersborden. „Ik vind het leuk om dat soort dingen in een plaat te verwerken. Zo heb ik eens de plattegrond van de motor van een Peugot 203 gebruikt om het geloei van dat ding weer te geven. Het is eigenlijk een overdreven gebruik van mijn documentatie."

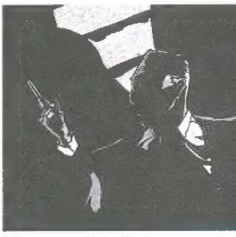

Schaduwen en donkere scènes

Lax wilde een intensieve documentatie, die voor zijn vorige albums noodzakelijk was, ontlopen. Toch ontkomt hij er ook nu niet aan. „Ik maak een eigentijdse serie in een tamelijk realistische stijl, ik ben dus wel verplicht om me goed te documenteren." Ook is Lax zich ervan bewust dat hij, al is het op een ander vlak, nog steeds een geëngageerde strip maakt. „Een detective is per definitie geëngageerd. Als alles goed zou gaan in de maatschappij, zouden er geen detectives nodig zijn. Er zijn juist van die lui omdat er zoveel buitensporigheden, problemen en schoften zijn. De voedingsbodem voor een detective ligt in het leven op straat en de maatschappelijke problemen. Ik kan daar in mijn strip niet aan ontsnappen, zelfs niet wanneer ik het vanuit een ander oogpunt benader."

Lax relateert zijn verhalen dus nog steeds aan sociale problemen, maar of hij ooit nog zulke aanklachten als *Vergeten in Annam* of *Azrayen* zal maken, weet hij niet. „Dat soort dingen prikkelen me nu minder. Ik vraag me af of ik ooit de energie, de moed en de zin weer kan opbrengen om dergelijke albums te maken. Ik weet het niet. Ik vermaak me nu prima met de ironie en de spot van *De Kraai*, met zijn knipogen en verwijzingen. Daar heb ik nu meer plezier in. Ik hoop dat ik de lezer nu aan het lachen kan krijgen."

Bas Schuddeboom

Bronnen:

Vincent: Lax, l'interview (mei 2001),
www.bdselection.com/divers/int_lax/int_lax.html

Pictures that tick

McKean

Uitg. Hourglass; 184 pl.; kleur; harde kaft; $ 45,00 (import)

Sinds de publicatie van zijn magnum opus *Cages*, was het relatief stil rond de Engelsman Dave McKean. Hij hield zich vooral bezig met illustratiewerk. Zijn stripcarrière leek hij op een laag pitje te hebben gedraaid, maar voor McKean is de scheidslijn tussen illustratie en strip niet zo strikt als voor de buitenwacht. Dat blijkt uit de lijvige verhalenbundel *Pictures that tick* dat onlangs verscheen met korte verhalen die hij de laatste jaren maakte.

McKean legt in deze verhalen de nadruk op het beeld: de toegevoegde tekst dient in veel gevallen om het verband tussen de plaatjes aan te brengen. Deze aanpak is echter niet in alle gevallen even geslaagd.

In de inleiding schrijft McKean dat hij een boek heeft willen maken dat naar zijn mening nog ontbrak in de stripwinkels. In die opzet is hij in ieder geval geslaagd; *Pictures that tick* is een zeldzaam vernieuwend boek. McKean experimenteert met de mogelijkheden die het vertellen in stripvorm biedt. Daarbij maakt hij gebruik van fotocollages, potlood en alle beschikbare grafische mogelijkheden die daar tussenin liggen. Dat levert altijd hele krachtige beelden op. Ieder plaatje is een klap in het gezicht van de lezer.

Tegelijkertijd is door deze overaccentuering van het beeld het verhaal verdrongen. McKean heeft duidelijk geprobeerd om met *Pictures that tick* de grens te verleggen van wat nog strip is en wat losse tekst met illustratie. In sommige gevallen zwalkt hij echter over de grens van het mogelijke. Dan ontbreekt de onderlinge samenhang tussen de beelden en verworden zijn strips tot louter pagina's met mooie plaatjes. Bijvoorbeeld in openingsverhaal *Architect Archetype*, een soort alternatief scheppingsverhaal In dit 'verhaal' (uitgevoerd in dezelfde warmgekleurde fotocollages als het promotieboek *Voodoo Lounge* dat hij in 1995 voor de Rolling Stones maakte) staat McKeans experimenteerdrift de leesbaarheid in de weg. De plaatjes zijn mooi om naar te kijken, maar de narratieve samenhang ontbreekt.

Anders ligt het bijvoorbeeld bij het verhaal *His story*, over een man die stilaan het beeld ziet veranderen dat hij van zichzelf had in zijn jeugd. Ook hierin toont McKean zijn grafische kwaliteiten, maar dit keer pakt hij het traditioneler aan: plaatjes die in een voorspelbare volgorde een verhaal vertellen, ondersteund door eenduidige teksten.

Spijtig genoeg voor de vernieuwer McKean zijn het deze meer traditioneel aangepakte verhalen die het meest geslaagd zijn. Hoogtepunt van de bundel zijn de twee prachtige, tekstloze zwart-wit strips *'oog'* en *Bitten and Bruised*. In krachtig beeldrijm schetst McKean hierin de pijn van een man wiens vrouw hem ontrouw was en de angst van een man zijn vrouw te verliezen.

Gelukkig voor de lezer vullen die verhalen ook de meeste pagina's van *Pictures that tick*. Door het verschil in zeggingskracht tussen grafisch gefreak en ambachtelijke vertelkunst blijft het boek echter hangen in het schemergebied tussen koffietafelboek en een geslaagde stripbundel. ***Hans van Soest***

Veerman tussen de sterren 1: de straf

Jewel, Frazier & Sofia

Uitg. Dargaud; 54 pl.; kleur; slappe kaft; € 6,50

De reeks *Veerman tussen de sterren* speelt in een verre toekomst en in een onbekend sterrenstelsel. De eerste pagina's van het album introduceren een beschaving waarin misdadigers een strafprogramma ondergaan waarbij verbanning gepaard gaat met een biologische metamorfose naar een lagere levensvorm. Hoofdpersoon Jason onderwerpt zich om een nog onbekende rede aan het strafprogramma en belandt op een strafplaneet waar hij een gestrand kind van de wisse dood redt. Kort daarna is hij opgejaagd wild voor Meester Thenar, lid van de Federale Raad, Maï, agent van de Commandeur, en wat loslopende jagers. Iedereen loopt elkaar voor de voeten en aan het eind van *De straf* lijkt Thenar spekkoper. De lezer blijft vol onbegrip achter.

Scenarist Sofia is er goed voor gaan zitten. *De straf* wekt de indruk een beeld te willen geven van een zorgvuldig uitgewerkt universum. Het probleem is echter dat die uitwerking zo gedetailleerd is dat één album niet volstaat om alles uit te leggen. Verscheurd door zijn wens om de lezer in te wijden in zijn wereld en aan de ander kant de wil om een spannend verhaal te maken, kan de schrijver niet tot een keuze komen en hinkt op twee gedachten. Pagina's vol onbegrijpelijke informatie worden afgewisseld met bladzijden gevuld met woordeloze actie en bloedvergieten. Gevolg is dat de lezer aan het einde van dit eerste deel weinig meer weet dan aan het begin, en zich totaal niet betrokken voelt bij wel personage dan ook.

Het verhaal wordt in beeld gebracht door maar liefst twee tekenaars. Frazier en Jewel lijken echter niet te zeer met talent begiftigd en spelen leentjebuur bij talloze collega's die zich met hetzelfde genre hebben bezig gehouden. Slordige Mezière-koppen worden afgewisseld met lompe Loisel-figuren. Bovendien is er weinig moeite gedaan om enige eenheid in stijl of werkwijze te realiseren.

Kortom, *De straf* is bagger en in volgende delen van de reeks zal het hoogstwaarschijnlijk niet beter worden. ***Jef Nieuwenhuis***

Dagboek van een strip

Dupuy & Berberian

Uitg. Oog en Blik; 122 pl.; zwart-wit; slappe kaft; € 14,95

Drie jaar geleden werden in korte tijd de eerste vier delen van de Franse successerie *Meneer Johan* vertaald en uitgebracht in het Nederlands. De verhalen over de immer twijfelende dertiger Johan sloegen ook hier in de lage landen aan. De auteurs Dupuy en Berberian waren in één klap (al is dat erg relatief in de kleine Nederlandse stripwereld) beroemd.

Tegelijkertijd met het verschijnen van het vijfde deel van de serie (of eigenlijk het zesde, als je de twee jaar geleden verschenen pocket *De filosofieën van Felix* meerekent) heeft uitgeverij Oog en Blik ook het al eerder in het Frans verschenen *Dagboek van een strip* vertaald. In deze autobiografie vertellen de auteurs Dupuy en Berberian beurtelings over hun worsteling om het derde deel van *Meneer Johan, Vrouwen en kinderen eerst*, af te krijgen.

De stripmakers vertellen op intieme en hilarische wijze over hun niet altijd even soepel lopende samenwerking (beide vrienden zijn zowel tekenaar als scenarist van de serie), hun writersblock, het gebrek aan waardering voor strips, het eeuwige gesodemieter met uitgevers en hun privé-besognes. Maar bovenal gaat *Dagboek van een strip* over de definitieve keuze die Philippe Dupuy en Charles Berberian moeten maken tussen hun verantwoordelijkheid als vader en echtgenoot en tussen hun ongecompliceerde vrijgezellenleventje dat ze ondanks hun relatie zo lang mogelijk hebben proberen vast te houden.

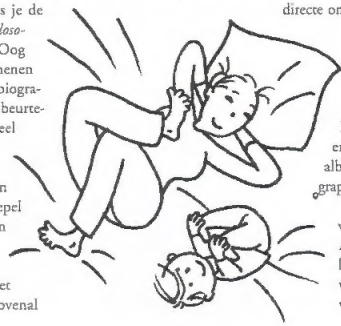

Daarmee sluit de ontwikkeling van de auteurs naadloos aan bij die van hun strippersonage Meneer Johan. Die wordt in *Vrouwen en kinderen eerst* voor exact dezelfde dilemma's geplaatst. Dupuy en Berberian blijken dezelfde eeuwige twijfelaars te zijn als de hoofdfiguur uit hun succesreeks. En ook allerlei andere personages uit *Meneer Johan* hebben veel overeenkomsten met mensen uit de directe omgeving van de Franse auteurs. Dit maakt *Dagboek van een strip* meer dan de zoveelste humoristische autobio-strip over een striptekenaar met zijn problemen. De duidelijke overeenkomsten tussen Meneer Johan enerzijds en Dupuy en Berberian anderzijds geven het album meer diepgang en maken de grappen overtuigender.

Het nadeel hiervan is we dat voor wie *Meneer Johan* niet kent, *Dagboek van een strip* niet half zo leuk is. Daarentegen is dit boek voor de liefhebbers van de serie verplichte kost. ***Hans van Soest***

De laatste profetie 1: Reis naar de hel

Chaillet

De bewaker van de lans1: De broers

Ersel & Ferry

Beide titels: Uitg. Glénat; 48 pl.; kleur; harde kaft; € 11,95.

In de nieuwe collectie *De zwarte loge* van Glénat wordt gepoogd de historie vanuit een ander perspectief te vertellen, getuige de woorden van Honoré de Balzac die op de binnenkaft worden aangehaald: „Er zijn twee geschiedenissen: de officiële (…) en daarnaast de geheime geschiedenis, die de ware oorzaak van de gebeurtenissen vertelt." Dekt het pretentieuze citaat de lading voor deze reeks?

De laatste profetie is van de hand van Gilles Chaillet, een man die op het gebied van historische strips al ruimschoots naam heeft gemaakt. Hij is onder andere verantwoordelijk voor *Vasco*. Speelde *Vasco* zich nog in de middeleeuwen af, voor *De laatste profetie* gaat Chaillet nog een stapje verder terug in de tijd, te weten 400 na Christus. *De laatste profetie* begint op het moment dat Rome wordt overspoeld door de christenen en de tot dan toe heersende polytheïsten niets anders kunnen doen dan zich onderwerpen aan het "nieuwe" geloof. Hoofdpersoon Flavius wil zich daar niet bij neerleggen. Hij wil weten wat er verder met Rome gaat gebeuren en daalt door middel van een ritueel af in de onderwereld. Deze afdaling, die plaatsvindt op de laatste zes pagina's van het eerste deel, vormt een stijlbreuk met het voorgaande. Dan verandert het tot dusver conventionele historische verhaal in een esoterische strip met Romeins-mythologische trekjes. Dit eerste deel ontbeert ook een cliffhanger, wat het uitzien naar een volgend deel aanzienlijk vermindert. Onvoorwaardelijke interesse in de oudheid is nu noodzakelijk om *De laatste profetie* geboeid uit te lezen. Dat is niet iedereen gegeven. Daarnaast liggen het tempo van het verhaal en het mysteriegehalte niet bijster hoog. Een beetje saai dus.

De tweede reeks in *De zwarte loge* speelt in het Berlijn van 1936. SS-officier Klaus krijgt van Hitler de opdracht op zoek te gaan naar de zogenaamde lans van Longinus. Deze lans, vervaardigd van een onaards metaal, geeft de bezitter ervan een onbegrensde macht. Tegelijkertijd jagen ook een Fransman en een Engelse op de magische lans. Een flashback leert dat de Fransman en Klaus met elkaar verbonden zijn. Verder in deze strip uiteraard ook ruimschoots aandacht voor hallucinaties, meditatie en andere esoterische verschijnselen. Hoewel het tekenwerk van Ersel er verzorgd uitziet en het scenario logisch in elkaar steekt, overtuigt het verhaal toch niet. De personages komen niet echt tot leven en ook hier wordt de ontknoping doorgeschoven naar de volgende delen. Verder zijn, zoals het omslag al suggereert, de parallellen met *Indiana Jones: Raiders of the lost ark* hier en daar wel erg gênant.

Deze twee eerste strips in de collectie De zwarte loge beloven dus helaas weinig goeds. Daaraan verandert het fraaie, luxe jasje waarin Glénat ze – in navolging van *De tien geboden* en *De geheime driehoek* – heeft gestoken bitter weinig. Pulp blijft pulp, ook al haal je nog zoveel Franse literatoren aan.

Marcel Lagerwerf

Dokter Jekyll & Mister Hyde

Lorenzo Mattotti & Jerry Kramsky

Uitg. Oog & Blik; kleur; harde kaft; € 13,50

Dokter Jekyll & Mister Hyde is Mattotti's eerste lange kleurenstrip in tien jaar. Dat betekent niet dat hij al die tijd heeft stilgezeten. Integendeel, de Italiaan heeft zijn stijl constant ontwikkeld in illustraties voor tijdschriften en boeken, zeefdrukken en schilderijen. In *Dokter Jekyll & Mister Hyde* is de weerslag van Mattotti's voortgaande ontwikkeling duidelijk terug te zien.

Het is niet zo vreemd dat Mattotti gekozen heeft voor Robert Louis Stevensons klassieker uit 1886 over de wetenschapper die de mens wil verlossen van morele dilemma's door zijn goede en slechte kanten te scheiden, maar in plaats daarvan het kwaad vrij spel geeft het goede te vernietigen. Mattotti is een groot bewonderaar van het werk van Stevenson, van wie hij in 1993 een Italiaanse uitgave van het verhaal *Paviljoen in de duinen* illustreerde. Bovendien is de thematiek van *Dokter Jekyll & Mister Hyde* – kort gezegd: de moeizame relatie tussen verstand en instinct – al zo'n twintig jaar een vast onderdeel van Mattotti's werk.

Mattotti en Kramsky hebben volop ruimte gegeven aan de mooie, poëtische taal van Stevenson. Ze citeren veel passages letterlijk, zoals wanneer Utterson na een ongerust telefoontje van de butler naar Jekylls huis gaat: „Het was een stormachtige, koude avond in maart. De bleke maansikkel lag op haar rug alsof de wind haar omver had geblazen en ijle wolkenflarden joegen voort." Daar staat tegenover dat de auteurs zich enkele forse ingrepen in de structuur en de plot van het verhaal hebben veroorloofd. Het oorspronkelijke verhaal van Stevenson is een geraffineerde psychologische thriller, die eerst vanuit het gezichtspunt van de vrienden van Jekyll wordt verteld en eindigt met Jekylls nagelaten bekentenis waarin het mysterie wordt onthuld. Mattotti en Kramsky maakten hier een raamvertelling van met als basis de bekentenis van Jekyll die wordt ingekaderd door de gebeurtenissen rond de dood van Jekyll: aan het begin het gesprek van Utterson, Jekylls advocaat en vriend, met de ongeruste butler Poole en aan het eind het openbreken van de deur en de vondst van het lijk van Hyde. In veel scènes worden de verrichtingen van Hyde begeleid door de beschouwingen van Jekyll. Hierdoor is Jekyll, die in het verhaal minder in beeld komt dan Hyde, toch voortdurend op de achtergrond aanwezig en wordt de onderlinge afhankelijkheid van de beide personages benadrukt.

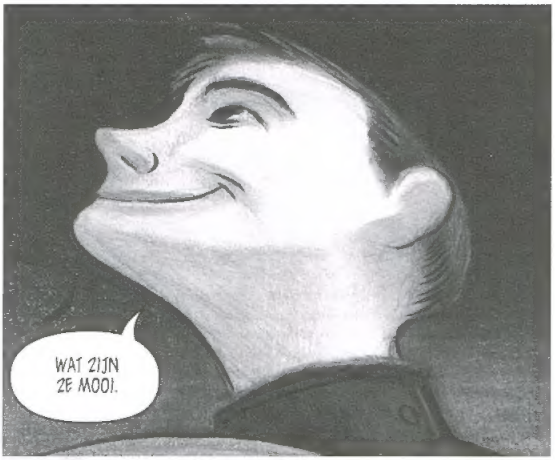

Een andere ingreep is de verandering van de tijd waarin het verhaal zich afspeelt. In *The strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* komen Stevensons obsessie met het Kwaad, zijn frustratie over de hypocrisie van de victoriaanse samenleving en de discussies over Darwins ideeën van de oorsprong van de mens samen. Hyde is de moderne mens die is teruggebracht tot zijn primitieve, aapachtige begin met alleen een instinct om te overleven en zonder gevoel voor goed of kwaad. In de huidige tijd is hij – zo suggereert Stevenson – niet vervangen door de moderne, beschaafde mens, maar alleen verborgen achter een masker van goed fatsoen. Mattotti en Kramsky handhaven deze interpretatie, maar verplaatsten de handeling van het Victoriaanse Londen naar een niet nader aangeduide stad ten tijde van de Weimarrepubliek. Bij hun is Hyde de personificatie van de haat, die wordt gevoed door de herinneringen aan de ellende van de Eerste Wereldoorlog en die tijdens de *goldenen zwanziger Jahren* verborgen gaat achter een façade van decadentie, maar na 1933 "brullend naar buiten komt". Mattotti heeft de tekenstijl van *Dokter Jekyll & Mister Hyde* voor een groot deel gebaseerd op het werk van de Duitse expressionisten uit deze periode en dat van de satirische kunstenaars George Grosz en Otto Dix, die laten zien dat de oorlogsinvaliden en de prostituees 's nachts op straat zwerven terwijl de machthebbers hun zakken vullen.

Een ander verschil met het oorspronkelijke verhaal is dat de door Stevenson als *irregularities* aangeduide lichtzinnigheden van Jekyll hier ondubbelzinnig worden uitgebeeld. Terwijl Jekyll de schijn ophoudt in luxe clubs, gaat Hyde zich aan alle mogelijke uitspattingen te buiten in kroegen en bordelen. Dit was overigens ook al in sommige vroege filmversies het geval. Sinds de filmversie uit 1920 met John Barrymore is het gebruikelijk dat Jekyll en Hyde ieder een vrouw als tegenspeler hebben: Jekyll heeft een verloofde uit de hogere klasse (ze is de dochter van Sir Danvers Carew die in het oorspronkelijke verhaal een van Hydes slachtoffers is), Hyde heeft als vaste vriendin een prostituee die door hem geterroriseerd wordt. Mattotti laat de beide vrouwen samensmelten tot Elda, de vrouw van een Duitse diplomaat met nazi-sympathieën die Jekyll verleidt en door Hyde wordt vermoord.

De passage tussen de moord op Elda en de doodsstrijd van Jekyll overtuigt helaas niet helemaal. De scènes waarin Hyde tevergeefs zoekt naar de ingrediënten van het medicijn dat hem terug moet veranderen in Jekyll, zijn weliswaar noodzakelijk voor de plot, maar gaan wat te lang door. Aan het eind van het boek herstelt Mattotti zich echter met een prachtige uitbeelding van het innerlijke gevecht tussen Jekyll en Hyde. Zonder het medicijn moet Jekyll het doen met zijn geestelijke kracht en morele besef. Jekyll kan zijn oude gedaante houden wanneer hij zuivere gedachten heeft, maar bij de minste verslapping is Hyde hem de baas. Ten slotte moet hij uitgeput de strijd opgeven, maar niet zonder Hyde in zijn ondergang mee te slepen.

Het is een prestatie van Mattotti en Kramsky dat ze een originele, creatieve bijdrage aan de enorme lijst met reeds bestaande bewerkingen van Stevensons klassieker hebben geleverd. *Dokter Jekyll & Mister Hyde* bewijst nog maar eens dat Mattotti in de uitbeelding van hartverscheurende emoties met briljante kleuren op zijn best is.

Arend Jan van Oudheusden

Prikbord

Twee nummers geleden stond er op deze plek een prijsvraag over *Joe's bar*. Niet meer dan twee inzenders kwamen op de proppen met Werner Herzog en zijn *Aguirre, der Zorn Gottes* uit 1972. Gefeliciteerd, Richard Mook uit Amsterdam en Freddy Antheunis uit Brugge! In de strip is echter ook sprake van slachtoffers tijdens de filmopnamen, waar Herzogs *Fitzcarraldo* om bekend staat. Daarom zijn ook Gert Geluk uit Stein, F. Kisner uit Zevenhuizen en Chris Cox uit Heerlen in de prijzen gevallen.

Onomatopeia : Karma — RayMan

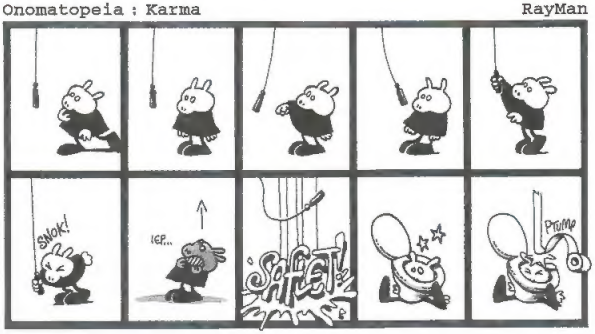

Vlak voor het stripfestival van Angoulême signaleerde de Belgische cultuurjournalist **Hugues Dayez** in zijn boek **La nouvelle bande dessinée** een "nieuwe golf" Frans striptalent (Ed. Niffle; ISBN 2-87393-028-4; 23,00 euro). Het werk van Blain, Blutch, David B., De Crécy, Dupuy-Berberian, Guibert, Sfar en Rabaté (zie elders in dit nummer) toont volgens Dayez de weg naar de "nieuwe Franse strip". Elke stripmaker komt ruim twintig rijk geïllustreerde pagina's aan het woord. Grote afwezige in Dayez' rijtje is Lewis Trondheim, want deze heeft een verklaarde hekel aan het geven van interviews. Ter compensatie tekende Trondheim het omslag van het boek. ***AE***

Casterman is de laatste tijd weer volop aan het uitgeven. In het Frans nog meer dan in het Nederlands. Inmiddels verschenen alle zes de delen van de reeks *Le monde d'Edena* van **Moebius** in eens schitterende uitgave op groot formaat. De eerste vier delen zijn herdrukken en zijn eerder ook in het Nederlands verschenen (*De ster, De tuinen van Edena, De godin* en *Stel*). Het vijfde deel, *Sra*, is echter een nieuw verhaal. In het zesde en afsluitende deel, *Les réparateurs*, zijn korte verhalen uit 1990 en 1996 gebundeld, die verband houden met het personage Stel uit de eerdere delen. Die afsluiting komt enigszins als een commerciële truc over, maar mag de pret niet drukken dat de *Werelden van Edena*, toch een van Moebius' beste SF-verhalen, nu eindelijk compleet in een uniforme uitgave is uitgebracht. Althans, in het Frans. Een Nederlandse vertaling lijkt nog onzeker. ***PvG***

Op het 29e festival van **Angoulême** werden weer de **Prix Alph'art** uitgereikt. Christophe Blain won de prijs voor het beste album met *Isaac Le pirate 1: Les Amériques*. Beste tekenaar werd Tardi voor het album *Le cri du peuple 1: Les canons du 18 mars*. Het tweede deel van *Persepolis* van Marjane Satrapi, die voor deel één ook al een Alph'art won, kreeg de prijs voor het beste scenario. Tot het beste debuut werd *Le val des ânes* door Matthieu Blanchin uitverkozen. De Grote Prijs van Angoulême, ten slotte, viel te beurt aan **François Schuiten**, zodat het festival volgend jaar weer eens een Belgische "president" (met dito fraaie expositie) heeft.

De albumverkoop bevindt zich overigens nog steeds in een stijgende lijn in Frankrijk, al nam de nieuwe *Asterix* met ruim 2,2 miljoen exemplaren daarvan wel meteen een groot deel voor zijn rekening. Alleen *Blake en Mortimer 15* kwam daar met 458.000 stuks nog enigszins in de buurt. Andere successen waren *Kleine Robbe* en *Bollie en Billie*. De vele *Titeuf*-boeken van Zep verkochten wel meer dan *Asterix* met totaal zo'n 2,6 miljoen albums (!) Dat de prijs voor het beste album veel goeds doet voor de verkoop, bewijst Pétillons *Enquête corse* maar weer eens, met een zesde plaats op de verkooplijst van 2002.

Het festival lijkt er overigens een stevige concurrent bij te hebben. Van 1 tot en met 5 juni vindt namelijk op instigatie van uitgeverij Soleil de eerste editie van **Paris BD** plaats, een nieuw, zeer commercieel opgezet festival, dat mikt op zo'n 100.000 bezoekers. Het zou kunnen betekenen dat sommige uitgevers besluiten om slechts naar één van de twee festivals te gaan, zoals enkele kranten tijdens het festival van Angoulême al suggereerden. Festivals als Erlangen en Stripdagen Haarlem, die ook begin juni plaatsvinden, zouden de gevolgen van Paris BD ook zeker kunnen ondervinden. ***AE***

DE BEST VERKOCHTE STRIPS VAN DE MAANDEN JANUARI & FEBRUARI 2002

SERIES

1 **Suske en Wiske 273: De Europummel**
2 **Storm 22 : De Armageddonreiziger**
3 **Rik Ringers 65: Paniek op het web**
4 **Lucky Luke 42**
5 **Rode Ridder 189: Nosferatu**
6 **De tien geboden 5: De wreker**
7 **De tien geboden 6: De ruil**
8 **Na de Incal 1: De nieuwe droom**
9 **Fortuinzoekers 1**
10 **Technovaders 3**

Ghost World vliegt de winkels uit, tegen zo'n film kan toch geen stripboekenweek op!

Lanfeust als tekenfilm, Storm als life-action movie, wanneer komt Dirk-Jan: The movie?

OVERIG *)

Dr. Jeckyll en Mr. Hyde (Mattotti/Kramsky) 1
Dagboek van een strip (Dupuy en Berberian) 2
Ghost world 3

De Zet-Lijst komt tot stand dankzij de volgende winkels: Balloon Express, Het Bedotten Land, De Boekenhalte, Eppo, Franka, Gilles de Geus, Gobelijn, Het land van langvergeten, Lambiek, Leidse Stripshop, Miekes Striptiek, Paard van Troje', Silvester.
Ook het commentaar is afkomstig van de deelnemende winkeliers.
*) De lijst "overig" bevat one-shots, tweeluiken en trilogieën

De albumverkoop bevindt zich overigens nog steeds in een stijgende lijn in Frankrijk, al nam de nieuwe *Asterix* met ruim 2,2 miljoen exemplaren daarvan wel meteen een groot deel voor zijn rekening. Alleen *Blake en Mortimer 15* kwam daar met 458.000 stuks nog enigszins in de buurt. Andere successen waren *Kleine Robbe* en *Bollie en Billie*. De vele *Titeuf*-boeken van Zep verkochten wel meer dan *Asterix* met totaal zo'n 2,6 miljoen albums (!) Dat de prijs voor het beste album veel goeds doet voor de verkoop, bewijst Pétillons *Enquête corse* maar weer eens, met een zesde plaats op de verkooplijst van 2002.

Het festival lijkt er overigens een stevige concurrent bij te hebben. Van 1 tot en met 5 juni vindt namelijk op instigatie van uitgeverij Soleil de eerste editie van **Paris BD** plaats, een nieuw, zeer commercieel opgezet festival, dat mikt op zo'n 100.000 bezoekers. Het zou kunnen betekenen dat sommige uitgevers besluiten om slechts naar één van de twee festivals te gaan, zoals enkele kranten tijdens het festival van Angoulême al suggereerden. Festivals als Erlangen en Stripdagen Haarlem, die ook begin juni plaatsvinden, zouden de gevolgen van Paris BD ook zeker kunnen ondervinden. ***AE***

Goede ideeën zijn niet zomaar stuk te krijgen. Eerst was er het stripboekenweekgeschenk van de Belangenvereniging Stripspeciaalzaken (BVS). Na twee goedbedoelde, maar weinig opzienbarende edities daarvan werd het akelig stil - net als rond de BVS zelf trouwens. Het goede idee leefde echter voort, en daardoor is er in de aanloop naar de Stripdagen Haarlem het **Stripboekgeschenk**. Van 22 mei tot en met 2 juni geeft het gros van de stripspeciaalzaken samen met de Ako- en Bruna-ketens hun

klanten een gratis exemplaar van *Felle flitsen*, een stripbundel van **Henk Kuijpers**. *Felle flitsen* telt 24 pagina's en bevat uiteenlopend full-colour reclamewerk van de populaire *Franka*-auteur, waaronder een negen pagina's tellende strip over de swingende koe van een nationale melkboer. Wederom een stripkado met oud werk dus. Maar wie weet een volgende stap op weg naar een volwaardig stripequivalent van het aloude Boekenweekgeschenk... ***TD***

„Move over Spidey, take a break Bat Man, the girls are here!" Zo begint **Trina Robbins** haar boek **The great women cartoonists** (Watson-Guptill; ISBN 0-8230-2170-X; $ 24.95). Net als in haar eerdere boek *From girls to grrlz* geeft Robbins een levendige beschrijving van de vrouwelijke prestaties op stripgebied. *The great women cartoonists* heeft daardoor iets van een herhaling van zetten, maar roept desondanks welverdiend leven en werk in herinnering van hier te lande zo goed als onbekende auteurs als Virginia Huget, Rose O'Neill en Megan Kalso. ***TD***

De Franstalige pers brengt met regelmaat boekjes uit, die gewijd zijn aan het illustratiewerk van stripauteurs. Eind vorig jaar kwamen er in dit genre weer twee uitgaven bij. *Luxe, calme et volupté* is de wat pretentieuze titel van een boekje over **Giardino**. Uitgever van dit overigens zeer verzorgde werkje is Mosquito, waarbij al eerder een reeks uitvoerige interviews met stripauteurs in boekvorm is verschenen. (Uit die reeks is het deel over Andreas door Sherpa in het Nederlands vertaald). De uitgave over Giardino bestaat, op een korte inleiding na, uitsluitend uit illustraties, zowel in kleur als in zwart wit. Er zit veel voor striplezers onbekend werk tussen, zoals de mode-illustraties die Giardino voor Vogue tekende en een aantal illustraties voor Italiaanse kranten of tijdschriften. Het tweede boekje is van de Belgische uitgever Sur la pointe du pinceau, gaat over **Frank** en heet heel toepasselijk *De A à Zoo*. De nadruk ligt daarbij sterk op de laatste letter van het alfabet, want van de 130 pagina's die het boekje telt, is ruim de helft gewijd aan illustraties die zijn geïnspireerd op de succesvolle strip *Zoo*. Veel oogstrelende tekeningen, maar iets teveel van hetzelfde. De aanschaf van boekjes als deze bespaart de liefhebber een hele verzameling losse tijdschriften, ex libri, portfolio's enzovoorts en het bladert nog lekkerder ook.

Luxe, calme et volupté. 96 pagina's, harde kaft, € 18,30, ISBN 2-908551-43-8 (www.mosquito.editions@wanadoo.fr);
De A à Zoo: 130 pagina's, slappe kaft, € 18,50 (geen ISBN-nummer). ***PvG***

Het nieuwe deel van de **Cyclus van Cyann** laat lang op zich wachten. Nu staat Bourgeon niet bepaald bekend als de snelste stripmaker ter wereld, maar aan hem ligt de lange wachttijd dit keer niet, zegt hij in het vijftigste nummer van het Franse blad *Bo-Doi*. De oorzaak ligt bij een uit de hand gelopen conflict met zijn uitgever Casterman. Met de overnames door Flammarion en Rizzoli die het bedrijf de afgelopen jaren te verwerken kreeg, zijn de werkrelaties totaal verstoord geraakt, aldus Bourgeon. Casterman stelde de vijftiger en zijn mede-auteur Lacroix zelfs een dwangsom in het vooruitzicht van duizend euro per dag, mochten zij hun nieuwe boek niet voor begin maart inleveren. Zo ga je niet met je auteurs om, vinden de twee stripmakers, en dus hebben zij inmiddels het werk aan de derde *Cyann* volledig stilgelegd. Het duo verwacht op zijn vroegst eind dit jaar weer met het boek aan de slag te gaan. ***TD***

Nooit Geweten

André Juillard - Het dagboek

André Juillard gooide in 1994 hoge ogen met zijn album *Het dagboek*. De auteur die tot dan toe voornamelijk bekend was van historische avonturenstrips op scenario van anderen als *Roodmasker* en *De zeven levens van de sperwer*, bewees meer in zijn mars te hebben met dit door hemzelf geschreven psychologisch drama. Het dagboek draait om een ménage-à-trois, waarbij het vertrouwen van de vrouwelijke hoofdpersoon op de proef wordt gesteld als zij bij de post het dagboek vindt van haar minnaar.

De inspiratie voor dit thema vond Juillard in een van de schilderijen van Edward Hopper: *Hotelroom* uit 1931. Hopper (1882-1967) is een van de voorlopers van het fotorealisme in de schilderkunst. Hij streefde naar zo natuurgetrouw mogelijke voorstellingen van het leven in de Amerikaanse steden, waarbij zijn interesse vooral uitging naar de vereenzaming in de grote stad: in hotels, restaurants, het openbaar vervoer of op straat. De personages in zijn werk worden vaak verstard afgebeeld, geïsoleerd van hun omgeving.

Op het schilderij *Hotel Room* zit een halfnaakte vrouw op de rand van haar hotelbed te lezen. Ze maakt een verslagen indruk. Haar koffers staan gepakt. Hopper suggereert een verband tussen dat wat de vrouw gelezen heeft en haar aanstaande vertrek.

Juillard was gefascineerd door dit schilderij en wilde weten hoe het de vrouw verder zou vergaan. Hij schetste de hotelkamer nog een keer, maar ditmaal was de vrouw opgestaan en stond zij voor het raam alles nog eens te overpeinzen. Bij het maken van deze tekening, begon Juillard zich af te vragen wat de vrouw gelezen kon hebben. Zo ontstond het idee voor *Het dagboek*.

Hans van Soest

Met dank aan Volker Hamann

Ook nutteloze kennis? Stuur tips voor deze rubriek naar: zozolala@antenna.nl

Agenda

Nog **tot 14 april** te zien in Tweebronnen te Leuven: een fraai en zeer uitgebreid overzicht van het werk van **Dupuy en Berberian**. Het duo heeft voor deze gelegenheid speciaal extra werk gemaakt. Een must voor alle fans van *Meneer Johan*. Dietsestraat 49, Leuven, www.beeldbeeld.org.

Galerie Mekanik leidt de start van de fantasyserie *Jaguar* in met een expositie van de originelen van **Jan Bosschaert.** Nog te zien **tot 14 april**. Galerie Mekanik, St. Jacobsmarkt 73, Antwerpen, www.mekanik-strip.be.

Peter de Wit gaat tegen de muur. Nog **tot om en nabij 15 april** is in Galerie Lambiek te zien waartoe dat heeft geleid: een massa efficient tekenwerk, waarbij volop te schaterlachen valt. Galerie Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam, www.lambiek.net.

Nog **tot 12 mei** in het Stedelijk Museum Amsterdam. **Kamagurka** met de expositie *Tour de Trance*. Stedelijk Museum, Paulus Potterstraat 13, Amsterdam, www.stedelijk.nl.

Het Groninger Literair Dispuut Flanor organiseert begin april een programma over strips. Dinsdag 2 april geeft **Hanco Kolk** een workshop, 9 april verzorgt **Gerrie Hondius** een lezing en donderdag 11 april zetten **Jan Baetens, Rudi de Vries, Barbara Stok, Jan Kruis** en **Kees Kousemaker** zich rond de tafel voor een pittig gesprek over de huidige staat van het stripverhaal. Plaats van handeling is café Huis de Beurs (A-Kerkhof zz 4), vanaf 20.15. Meer info: www.flanor.nl of via m.kamphuis@student.rug.nl.

Onder visuele fijnproevers is de naam **Yrrah** een stevige tip. Van **13 april tot en met 22 mei** toont de Kunsthal Rotterdam waarom. Te zien is een overzicht van 's mans inktzwarte cartoons Westzeedijk 341, Rotterdam, www.kunsthal.nl

12 Mei vindt van tien tot zes in Amsterdam de **Stripzondag 2002** plaats. Het stripfestival strijkt neer op de Ten Katestraat, het Bellamyplein en een gedeelte van de Kinkerstraat. Te genieten vallen o.m. een ruilbeurs, signerende tekenaars, live-muziek en een expositie over de vernieuwende Amsterdamse stripscene (Kriek, Pontiac, Hartjes, Eiland, e.a.). Meer info: go.to./stripdagen
In Galerie FuzzyArt op de 2e Tuindwarsstraat 11 in Amsterdam exposeert Peter Pontiac. Van 9 maart tot en met 12 april is aldaar oud en nieuw werk van zijn hand te bezichtigen. Let op: de galerie is enkel op donderdag, vrijdag en zaterdag open en dan alleen 's middags.

Intussen, op de redactie... Peter de Wit

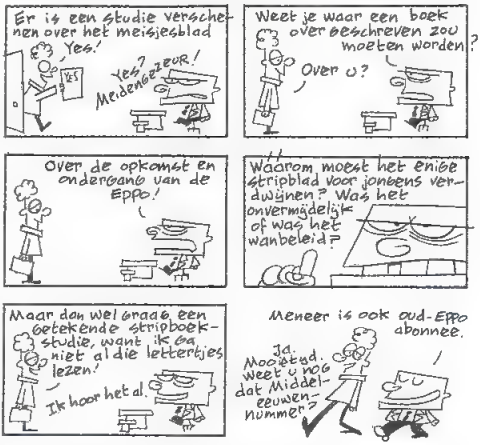
Er is een studie verschenen over het meisjesblad
Yes!
Yes? Meidengezeur!
Weet je waar een boek over beschreven zou moeten worden?
Over u?
Over de opkomst en ondergang van de Eppo!
Waarom moest het enige stripblad voor jongens verdwijnen? Was het onvermijdelijk of was het wanbeleid?
Maar dan wel graag een getekende stripboekstudie, want ik ga niet al die letterlijes lezen!
Ik hoor het al.
Meneer is ook oud-Eppo abonnee.
Ja. Mooietijd. Weet u nog dat Middeleeuwennummer?

Op **1 en 2 juni** vindt de zesde editie plaats van de **Stripdagen Haarlem.** Deze keer belooft het een stuk beter aangepakt te worden dan twee jaar geleden. Veel tentoonstellingen dit keer, van onder andere Benno Vranken, de Ecole Pigalle (de groep Parijse tekenaars waar onder ander Dupuy en Berberian toe behoren), de indonesische strip, de Israëlische strip, Jan Kruis en Dirkjan. In het kader daarvan wordt een speciaal stripbier gebrouwen met speciale Dirkjan-vormgeving en kan eenieder de geestelijk vader van deze populaire strip op zaterdagavond komen beluisteren in het Patronaat wanneer 'Retera rockt'.
Verder wordt in medi@haarlem een workshop gehouden over het gebruik maken van de computer bij het maken van strips. Er wordt onder andere uitleg gegeven door Dave McKean.
En op de traditionele boekenbeurs lopen er meer 'grote namen' rond uit de internationale stripwereld: Chris Ware, Daniel Clowes, Loustal, Avril, Dupuy en Berberian, Petit-Roulet en Mattotti.

DE COLLECTIONEUR
door ANTON DAMEN en MARC VAN BROEKHOVEN
EINDELIJK, EINDELIJK!!! HET LAATSTE ITEM DAT NOG ONTBRAK AAN MIJN VERZAMELING DE EERSTE DRUK VAN KUIFJE IN DE SOVJET-UNIE IN HET ARMEENS MET HET ORIGINELE STOFOMSLAG EN DE AMSTERDRUK OP DE TITELPAGINA! MIJN VERZAMELING IS EINDELIJK COMPLEET!
NU KAN IK AAN HET TWEEDE DEEL VAN MIJN LEVEN BEGINNEN.
KLABAM
REUTEL..

Acacialaan

Pieter M. Dorrenboom

De zesendertigjarige Rotterdamse tekenaar Pieter M. Dorrenboom bouwt langzaam aan een bescheiden oeuvre. Dat beslaat nauwelijks traditionele stripverhalen van meerdere pagina's, maar bijna alleen losse illustraties. Die maakt hij in opdracht of gewoon, omdat hij zin heeft om te tekenen. Het enige boekje dat hij op zijn naam heeft staan is *Hysterische krabbels*, een bundeltje bijzonder expressieve figuren dat in 1996 in eigen beheer verscheen.

Dorrenboom oogt echter in het geheel niet hysterisch als ik hem spreek, eerder wat verlegen. Ook al noemt hij de tekeningen in het voorwoord zijn diepste zielenroerselen, hij vertelt dat hij juist extreem nuchter is. Waarom dan al die expressieve gezichten? "In die tijd was ik veel met mezelf bezig en op zoek naar een bepaalde richting. Het resultaat was nogal beladen. Toen ik daarmee klaar was en dat boekje heb uitgegeven, had ik daar verder geen behoefte meer aan."

Dorrenboom heeft zijn hele leven in Rotterdam gewoond en bezocht daar ook een jaar de kunstacademie. "Na de Havo leek me dat een logische keuze, er ging immers geen dag voorbij zonder dat ik tekende. Maar de kunstacademie bleek een grote teleurstelling. Het was te veel op het kunstenaarschap gericht en te weinig op het leren van een vak. Na een jaar merkte ik dat ik liever de ambachtelijke kant van het tekenen wilde leren en ben ik gestopt met de academie maar wel voor mezelf blijven tekenen. De betaalde opdrachten kwamen langzamerhand en via via binnen. Een vriend van me speelde in de band Batmobile en in 1985 ontwierp ik een platenhoes voor hen. Sindsdien heb ik veel van hun platenhoezen ontworpen. Op die manier kwam ik in contact met Frits Jonker, met wie ik sindsdien veel heb samengewerkt."

"Die platenhoezen van Batmobile waren al helemaal in een stripstijl getekend, maar het vreemde was dat ik nog nooit een strip gemaakt had.

Frits vond dat het tijd werd dat ik een strip zou gaan tekenen en hij wilde graag het scenario er voor schrijven. Dit werd *Singlemania*, een regelmatig in het stripblad *Zone 5300* gepubliceerde strip over een hobby die we delen, namelijk het verzamelen van obscuur vinyl uit de jaren '50 en '60. Dat heeft een paar jaar gelopen en er zijn plannen om het materiaal te bundelen. Ook mijn andere illustratiewerk is inmiddels tot een flinke stapel uitgegroeid en anderen zeggen dat ik dat moet uitgeven. Het zou denk ik wel een mooi koffietafelboek kunnen worden."

Want al is Dorrenboom voor striplezers misschien minder bekend, hij heeft veel illustratieopdrachten. "Ik ben eigenlijk geen striptekenaar, maar illustrator en ik ben ook best commercieël daarin. Ik wil gewoon graag veel tekenen en ik ben niet goed in het bedenken van scenario's. Soms maak ik wel eens een strook, of ik heb ook wel eens een hele pagina gemaakt, maar daar ben ik veel te lang mee bezig. Maar het is best lastig om rond te komen van illustratiewerk. Ik heb hetzelfde probleem dat veel tekenaars hebben: ik ben slecht in acquisitie. Misschien ben ik daar te onzeker voor."

Op dit moment is Dorrenboom wellicht het bekendst van de wekelijkse illustratie bij de rubriek 'overstuur' in de autobijlage van het AD.

Eigenlijk heeft hij niets met moderne auto's en hij vindt ze ook moeilijk vindt om te tekenen. "Ik heb inmiddels een manier gevonden om het naar mijn stijl te vertalen, maar aanvankelijk was dat lastig. Voor het AD is dat nooit een probleem geweest, zij vonden het juist leuk. Daarnaast maak ik al jaren tekeningen voor andere bijlages.

Tot voor kort had ik ook regelmatig opdrachten voor een computertijdschrift. Dat is in feite hetzelfde als met die auto's; ik heb geen hekel aan moderne techniek, maar ik heb er ook niets mee. Ik houd meer van zaken uit het verleden, zoals de elpees en singles waar een kamer in mijn huis helemaal vol mee staat, oude meubels, of de wederopbouw-architectuur in Rotterdam."

Ik had weinig te klagen in mijn leven. Eigenlijk waren alle voorwaarden om gelukkig te zijn vervuld. Toch was ik niet gelukkig
Meer en meer had ik last van het knagende gevoel dat er iets in mijn leven ontbrak, dat ik iets belangrijks over het hoofd zag dat ik iets was vergeten.
Deze zomer werd ik 44 en vierde mijn 25-jarige carrière als fotograaf. Honderdduizenden foto's heb ik gemaakt, op alle plekken van de wereld.
mijn nieuwste foto is een foto van mezelf. toen ik 16 was. niks bijzonders, zuiver denken.
Meer schijn bedriegt deze foto is deze zomer gemaakt.

Ook de invloeden van Dorrenboom zijn ronduit klassiek te noemen. Aanvankelijk was hij vooral weg van Franquin en probeerde hi diens atoomstijl te imiteren. "Vlak voor ik naar de kunstacademie ging, ik was toen 16, probeerde ik zo te tekenen met een rotring pen, zonder veel resultaat. Toen las ik dat hij met een penseel werkte en na lang oefenen lukte mij dat uiteindelijk ook. Daarnaast was mijn tekenstijl in het begin sterk beïnvloed door Chaland en Serge Clerc."

"Ik heb mijn stijl vooral ontwikkeld volgens het middeleeuwse principe van imiteren evenaren-overtreffen. Originaliteit is voor mij niet het uitvinden van iets nieuws maar het terugkeren naar de oorsprong. Bij het imiteren gaat het me niet om het nadoen van een stijl, maar om de essentie van hoe iemand tekent proberen te doorgronden. De fase van het imiteren is nu een beetje voorbij. Ik heb hierdoor wel mijn eigen basisstijl ontwikkeld. Op een gegeven moment verandert het niet meer zoveel, maar schaaf je het vooral bij. Maar ik raak nog wel bijna elke dag geïnspireerd. Niet alleen door andere striptekenaars en kunstenaars zoals Picasso, Miro en Stuart Davis, maar ook door kinderboekillustraties zoals de Gouden Boekjes, verpakkingen en advertenties uit vervlogen jaren. Af en toe kom ik tekenaars tegen die ik nog niet kende, terwijl het lijkt alsof ze onbewust mijn stijl beïnvloed hebben, zoals Jim Flora, een platenhoesontwerper uit de vijftiger jaren. Alsof ik het werk van die man al lang kende, terwijl ik het nog nooit gezien had."

Gerard Zeegers

DE VERLOREN ZOMBIE

door PIETER M. DORRENBOOM

ER WAS EENS EEN ZOMBIE WIENS MEESTER ONLANGS WAS OVERLEDEN ....

...EN MISSCHIEN WAS DAT MAAR BETER ZO. DE MEESTER WAS EEN SLECHT MENS GEWEEST. HIJ LIET DE ZOMBIE HARD VOOR ZICH WERKEN: DE ZOMBIE SCHROBDE, POETSTE, DEED DE AFWAS EN MEER VAN DAT SOORT DINGEN EN NOOIT KREEG HIJ ZOIETS ALS EEN BEDANKJE.

TOCH MISTE DE ZOMBIE ZIJN MEESTER. EEN ZOMBIE HEEFT GEEN EIGEN WIL EN ZONDER MEESTER-HOE VERDORVEN DIE DAN OOK IS-IS ZIJN BESTAAN ZO GOED ALS ZINLOOS.

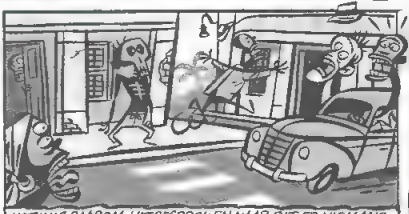

HET WAS DAAROM UITGESPROKEN NAAR DAT ER NIEMAND WAS DIE DE ZOMBIE WILDE ADOPTEREN. ER DEDEN WILDE GERUCHTEN DE RONDE; DAT HIJ IN HET HOLST VAN DE NACHT ARGELOZE PASSANTEN OVERVIEL EN HUN LEVEND VERSLOND.

LARIEKOEK, NATUURLIJK! ZIJN SPIJSVERTERINGSKANAAL WAS IN ZO'N ERBARMELIJKE STAAT, DAT HET ETEN VAN RAUW MENSENVLEES HEM BESLIST GEEN GOED GEDAAN ZOU HEBBEN!

MAAR, ACH, MENSEN RODDELEN NU EENMAAL GRAAG...

EIGENLIJK WAS HET HELEMAAL GEEN KWAAIE KEREL. HIJ ZAG ER ALLEEN NIET AL TE FRIS UIT.

HET DEED DE ZOMBIE VEEL VERDRIET DAT DE MENSEN NIKS VAN 'M MOESTEN HEBBEN. WAT MOEST HIJ BEGINNEN? HIJ KON TOCH NIET EEUWIG ZO BLIJVEN RONDDWALEN?

HIJ ZAG NOG MAAR EEN UITWEG...

HET WAS NATUURLIJK WEL SCHRIJNEND DAT DE ZOMBIE HET PARADOXALE VAN ZIJN WANHOOPSDAAD NIET KON INZIEN. HOE KON IEMAND DIE AL DOOD WAS, ZICHZELF VAN KANT MAKEN?

ONGETWIJFELD ZOU HIJ SNEL GENOEG ACHTER ZIJN STOMMITEIT GEKOMEN ZIJN, ALS NIET...

ER OPENDE ZICH EEN DEURTJE IN HET VREEMDSOORTIGE VLIEGTOESTEL EN UIT DAT DEURTJE KWAM EEN MERKWAARDIG HEERSCHAP TE VOORSCHIJN...

HET WAS DE HEER XBOBL. VELE LICHTJAREN HAD HIJ DE STERRENSTELSELS AFGEZOCHT NAAR ZIJN VERLOREN ZOON, DIE OOIT IN EEN ONBEZONNEN BUI HET OUDERLIJK HUIS HAD VERLATEN EN SINDSDIEN NIET MEER WAS TERUGGEKEERD.

NU MEENDE DE WANHOPIGE VADER IN DE ZOMBIE ZIJN VERLOREN ZOON TE HERKENNEN...

DE ZOMBIE WAS NIET BIJ MACHTE DE PIJNLIJKE VERGISSING RECHT TE ZETTEN EN LIET ZICH GEWILLIG MEEVOEREN.

SINDS DIE DAG IS HET DE ZOMBIE GOED VERGAAN. DE ECHTE VERLOREN ZOON KEERDE NOOIT TERUG EN HET MISVERSTAND WERD NOOIT OPGEHELDERD.

KIJK, DAT IS NU HET AARDIGE VAN DIT VERHAAL, DAT HET ZICH, HOE ONWAARSCHIJNLIJK DAN OOK, TOCH NOG TOT EEN GOED EINDE HEEFT WETEN TE BRENGEN!

"Wat maakt het uit dat het schip zinkt..." Pascal Rabaté schildert de Russische revolutie

Met het vierluik Ibicus gooide Pascal Rabaté de afgelopen jaren hoge ogen in Frankrijk. Ibicus kreeg flink wat stripprijzen toegekend (o.a. in Angoulême, Genève en Sierre) en was ook bij het publiek een aanmerkelijk succes. Rabatés visie op de Russische revolutie sprak tot de verbeelding. Binnenkort verschijnt de Nederlandse vertaling.

Hoofdpersoon van *Ibicus* is de boekhouder Siméon Nevzorof. In de openingsscène van *Ibicus* treffen we het heerschap anno 1917 met wat vrienden aan in een Sint Petersburgs café. Samen nemen ze het nieuws van de dag door. Rusland staat er niet best voor. De Duitsers rukken met de dag verder op en voedsel is op de bon. Siméon weet zeker dat het niet lang meer gaat duren. Rusland is een vat buskruit met nog maar een klein stukje lont te gaan, dat is voor hem duidelijk. Helemaal van zichzelf heeft Siméon dat niet. Enige jaren eerder ontmoette hij een zigeunerin die hem de toekomst voorspelde. Hij zou leven onder het teken van de tarotkaart Ibycus: er kwamen barre tijden aan, maar hij zou rijk worden. Rijk! De boekhouder drinkt er met zijn vrienden nog eens stevig op. Zo'n toekomst ziet hij wel zitten.

Opportunist

De glimlach om Siméons mond houdt niet lang stand. Rijk wordt hij wel, en snel ook, maar tegen die tijd walst de geschiedenis al met volmaakte onverschilligheid over hem heen. „Het eerste deel van *Ibicus* speelt zich nog hoofdzakelijk binnenskamers af," zegt Pascal Rabaté. „Maar aan die relatieve rust komt gauw een eind. Het tweede deel is een soort western op de Russische steppen, het derde bestaat hoofdzakelijk uit nachtelijke intriges in de grote stad en tot slot komt Siméon op zee en in het broeierige Istanbul terecht." *Ibicus* beschrijft de rijkdom van Siméon als een lange, grillige tocht van Sint Petersburg naar Istanbul. Een tocht waarbij de antiheld voortdurend als een konijn in de schijnwerpers van naderende auto's staat te staren. Steeds ontsnapt hij op het nippertje om dan te ont-

dekken dat er vanuit een andere richting alweer een andere auto komt aangesneld. Rust om zijn leven in eigen hand te nemen heeft hij niet, laat staan dat hij ertoe komt om er idealen op na te houden. Siméon is geen gedreven man van grootse toekomstvisies, hij heeft het druk genoeg met het redden van zijn eigen hachje. Rabaté noemt hem een soort omgekeerde Don Quichotte, een visie die ook uit het omslag van het tweede deel van *Ibicus* spreekt. „Daarop zet ik Siméon neer als een uitgemergeld persoon op een scharminkelig paard. Net als het boek van Cervantes is *Ibicus* een schelmenroman. Alleen wordt Don Quichotte voortgedreven door zijn idealen en Siméon door zijn ambities; de een bestrijdt windmolens, de ander laat zich juist door de wind meevoeren." Siméon is een opportunist, een pragmaticus. Temidden van de revolutionaire woelingen gemotiveerd door het marxistische geloof in een noodzakelijk verloop van de geschiedenis, probeert hij uit alle macht de wind zoveel mogelijk in de rug te houden. „Siméon heeft iets katachtigs. Hij loopt op de punten van zijn voeten en probeert zo min mogelijk geluid te maken. Hij probeert aan de geschiedenis voorbij te gaan en lastige situaties te ontlopen. Hij kan alleen slagen als man in de schaduw."

Middelmaat

Met deze vleesgeworden middelmaat zit de lezer van *Ibicus* ruim vijfhonderd pagina's opgescheept. Rabaté beperkt het vertelperspectief bewust tot Siméon en gebruikt geen gedachtenwolkjes of kadertekst. Keer op keer krijgt de lezer de Russische revolutie voor ogen vanuit het ongemakkelijke perspectief van de middelmatige Sint Petersburgse boekhouder. „Dat doe ik niet uit cynisme," zegt Rabaté. „Integendeel, ik voel geen enkele minachting voor welk personage dan ook. Ik wil gewoon geen oordeel uitspreken. De dag na de val van de tsaar heeft het volk bijvoorbeeld het standbeeld van de tweekoppige adelaar het water in getrokken, waarna het in het ijs ingevroren raakte. Dat is een mooi symbool, toch gebruik ik het niet. Siméon was daar namelijk helemaal niet zelf bij. Hij zat op zijn hotelkamer te bibberen van de angst. Zo is de realiteit vaak minder heroïsch dan we graag denken."

Toeval

Het oorspronkelijke idee voor *Ibicus* stamt niet van Rabaté zelf. De strip is gebaseerd op de roman *Ibycus* van Alexej Tolstoi (1882-1945), een onbekend gebleven Russische schrijver die vaak verward wordt met zijn wereldberoemde naamgenoot Leo. Rabatés verhaal over zijn kennismaking met Tolstoi's roman is bijna te mooi om waar te zijn. Het boek verscheen in 1926 in het Frans, in een eenmalige bescheiden oplage van tweeduizend exemplaren. Een van die exemplaren belandt ruim zestig jaar later op een rommelmarkt waar Pascal Rabaté toevallig langsloopt. Hij ziet het boek liggen en neemt het mee in de veronderstelling voor een habbekrats een klassiek Russisch boek te hebben opgedoken. Eenmaal thuis legt hij het al gauw teleurgesteld weg: in plaats van een klassieker houdt hij een obscure uitgave van een onbekende auteur in handen. *Ibycus* ligt ergens in een hoek, totdat Rabaté er jaren later in een vlaag van verveling nog eens in kijkt en het dan in één nacht gefascineerd uitleest.

Wat trok Rabaté toen opeens in het boek? „Het was vooral het thema ervan wat me aansprak. De hoofdpersoon is een overlever, maar ook een middelmatige figuur. Siméon wil op zich wel slagen, maar dat lukt hem alleen ondanks zichzelf. Een sceptisch mensbeeld, dat ook in mijn werk is terug te vinden. Net als Tolstoi werk ik ook graag met negatieve personages, waar ik goede kanten aan probeer te ontdekken. Precies het tegenovergestelde van wat normaal gebruikelijk is."

Rabaté vindt Tolstoï te cynisch in zijn oordeel over Siméon. „Tolstoï schreef zijn boek als een steunbetuiging aan het Sovjetregime. Met zijn boek wilde hij laten zien hoe middelmatig de Witrussen waren die voor de revolutie op de vlucht sloegen." Het is een standpunt dat Rabaté weinig overtuigend vindt. De stripmaker heeft Tolstoï's boek dan ook niet letterlijk bewerkt. Liever concentreerde hij zich op het tijdsbeeld en de vaart die eruit spreken. „Voor mij is het een ongelooflijk opwindende periode. Het is de tijd van grote artistieke omwentelingen. De reacties op het impressionisme: fauvisme, expressionisme, constructivisme. Die hele traditie die als een kaartenhuis in elkaar donderde na de Eerste Wereldoorlog. Dit soort breekpunten zijn vaak momenten van vitaliteit en waanzin. De mensen vieren feest terwijl ze op de dood wachten. Ze lijken te denken wat maakt het uit dat het schip zinkt, zolang het orkest nog maar speelt... In *Ibicus* probeer ik de opwindende onzekerheid die de tijd karakteriseert, grafisch uit te drukken."

Vaart

Op grafisch vlak valt er in *Ibicus* inderdaad volop te genieten. Rabaté weet de spanning en onzekerheid, de elektriciteit van de periode, op papier voelbaar te maken. Zijn doel was net zo veel vaart in zijn strip te leggen als Tolstoi in zijn boek doet. Elke gedachte aan een verteller of stijl moest zoveel mogelijk naar de achtergrond verdwijnen. Rabaté vergelijkt het graag met de *policiers* van George Simenon, waarvan de stijl er ook zoveel mogelijk op gericht is om zichzelf onzichtbaar te maken ten gunste van het verhaal. Voor zover er dialogen in *Ibicus* staan - zoals gezegd de enige teksten in het boek - zijn deze kort en zakelijk. „Het idee was dat *Ibicus* in principe ook begrijpelijk moest zijn voor wie de dialogen amper zou lezen. De dialogen die er uiteindelijk wel in staan, voegen allemaal iets extra's toe: een toon, een sfeer."

De grafische benadering van *Ibicus* moest dus eerst en vooral toegankelijk zijn - wat niet hetzelfde is als kleurloos. Integendeel. Rabatés strip staat vol met functionele vervormingen en extreme lichteffecten. Als tijdsaanduidingen heeft de stripmaker her en der war krantenpassages en Russische teksten in zijn tekeningen verwerkt. Maar de meeste overtuigingskracht ontleent zijn boek aan de hoekige, nerveuze penseelstreken waarmee Rabaté Siméons lotgevallen op papier heeft gezet. Het openslaan van *Ibicus* roept daardoor meteen associaties op met de harde zwart-witcontrasten van Russische filmregisseurs als Eisenstein en Vertov - het tijdsbeeld helpt hier natuurlijk ook een handje - en de net zo legendarische Duitse expressionistische films. De ogen van veel personages lijken welhaast te zijn aangezet met hetzelfde koolpotloodje dat de acteurs in die films hun dramatische voorkomen geeft en veel vervormingen van de personages zouden niet hebben misstaan in *Das Kabinett des Dr. Caligari*. De expositie rond *Ibicus* die in 1998 te zien was tijdens het stripfestival van Blois, gaf dat ook raak aan *(zie bronnen, red.)*. Zware slagschaduwen vielen daar over de toeschouwers, die door het

schots en scheve decor nog eens extra werden gedesoriënteerd. De grilligheid van de expressionistische films en schilders als Pascin, Kokoschka en Dix gaven Rabaté het idee om zijn stijl voor *Ibicus* - zoals hij het zelf zegt - te radicaliseren. „Ik heb me er volop rekenschap van gegeven dat het grafisch evenwicht niet bij het losse plaatje op zich ligt, maar bij de pagina als geheel. De pagina staat voor een gedachte, niet de losse plaatjes. Die plaatjes moeten dan ook vooral niet de blik van de lezer vasthouden, zoals dat bij schilderijen gebeurt. Wanneer ik iets kon vereenvoudigen, gezichten op de voorgrond kon vervormen of de diepte van het beeld kon gebruiken, heb ik dan ook absoluut niet geaarzeld." Voor Rabaté ligt de kracht van *Ibicus* niet in de plaatjes, maar ertussen. „Strips ontlenen hun kracht aan de witte kaders tussen de plaatjes. Daarin ligt de grootste vrijheid van de lezer. Dat is de reden waarom ik bijvoorbeeld veel van de personages half tegen de kaders aan neerzet. De lezer kan dan zelf verzinnen hoe de hele afgebeelde situatie eruit ziet. Je kunt het vergelijken met de films van Orson Welles of Fritz Lang. Bij hen is wat er voor de camera gebeurt ook lang niet altijd even interessant als wat er in de schaduw te raden over blijft."

Opmerkelijk genoeg voert Rabaté de vervormingen van het beeld niet door tot de kaders zelf: deze zijn niet schots en scheef, maar recht en hoekig. „De gedachte daarachter is dat als je de kadrering statisch houdt, met de bekende vierkante hokjes op de pagina, hij het minste opvalt. Met vervormde kadreringen zijn wel interessante dingen gedaan - denk aan Druillet - maar ook hij ontsnapt niet aan het feit dat de randen van het papier altijd het ultieme kader vormen."

Beeldtaal

In feite verenigt Rabaté met *Ibicus* twee invloedrijke, maar niet vaak samenkomende stromingen op stripgebied. De invloeden van het expressionisme zijn ook van doorslaggevend belang voor auteurs als José Muñoz en Alberto Breccia. Ook zij werken met sterke zwart-witcontrasten en vervormen hun beelden om het absurde van de realiteit beter te doen uitkomen. Aan de andere kant is er de groep Franse stripmakers die begin jaren negentig werd gevraagd om voor Japanse stripuitgevers hun talenten op de manga los te laten. Net als bij zijn collega's Baru, Trondheim en Baudoin gooide dat bij Rabaté de luiken flink open. „In 1992 en 1993 heb ik voor het Japanse publiek gewerkt. Die uitgever had nogal eens voorstellen om passages te veranderen. Ik herinner me bijvoorbeeld nog goed dat ik een strip van twaalf pagina's had gemaakt. Ze vroegen me of ze het langer mochten maken, zonder dat ik er iets bij hoefde te tekenen. Uiteindelijk hebben ze er zo vierentwintig pagina's van gemaakt door sommige plaatjes wat uit te vergroten en enkele beeldenreeksen op te rekken. Het eindresultaat vond ik niet op alle punten even sterk, maar net zette me wel aan het denken. Toen ben ik zelf eens wat manga's gaan lezen en vielen me meteen de efficiëntie en duidelijkheid van hun beeldtaal op. De Japanners nemen de ruimte om iets te laten zien en gebruiken niet veel woorden. Sinds die tijd let ik er veel sterker op dat het lezersoog niet stokt tijdens het lezen."

Een voorbeeld dat Rabaté graag gebruikt, is dat van de plek van de tekstballonnen in het beeld. Sommige tekenaars gebruiken teksten het liefst om de delen van het plaatje die ze het minst graag tekenen, mee af te dekken. Maar anderen gebruiken teksten liever ten dienste van het beeld. „In het derde deel van *Ibicus* komt bijvoorbeeld een bar-scène voor waarin je dat duidelijk ziet. In dat café wordt een voor het verhaal noodzakelijk gesprek gevoerd en ik wilde laten zien wat er verder zoal gebeurde. Eerst zie je een overzichtsplaatje met daarop een vrouw aan de bar die naar het kruis van een van de andere gasten gluurt. Om dat te accentueren heb ik de tekstballon op kruishoogte geplaatst en in het plaatje daarna vlak onder de taille van de vrouw. Op zich heeft die flirt geen functie, maar hij leidt het oog gemakkelijk van de ene plek naar de andere en geeft tegelijkertijd kleur aan de situatie."

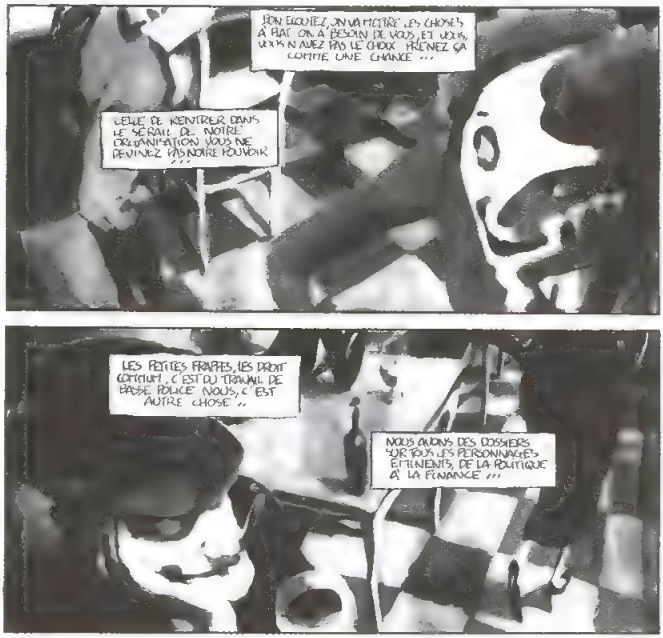
JE VOUDRAIS BIEN VOUS PARLER, MAIS VOUS AVEZ D'AUTRES CHOSES À FAIRE ON A BESOIN DE VOUS, ET VOUS, VOUS N'AUREZ PAS LE CHOIX RÉFLÉCHISSEZ ÇA LUI FERA UNE CHANCE ...
CELUI QUI RENTRERA DANS LE SERAIL DE NOTRE ORGANISATION VOUS NE REVIENDREZ PAS DANS NOTRE POUVOIR ...
LES PETITES FRAPPES, LES DROIT COMMUN, C'EST DU TRAVAIL DE BASSE POLICE NOUS, C'EST AUTRE CHOSE ...
NOUS AVONS DES DOSSIERS SUR TOUS LES PERSONNAGES IMPORTANTS, DE LA POLITIQUE À LA FINANCE ...

Mickeys

Nu is het niet zo dat het commerciele en artistieke succes van *Ibicus* uit de lucht komen vallen. Pascal Rabaté (1961) maakt al strips sinds midden jaren zeventig. Wanneer hij in 1980 naar de kunstacademie van Angers gaat, is dat aanvankelijk met het doel er als volleerd stripmaker vandaan te komen. Het loopt al snel anders. Zoals op zoveel kunstacademies wordt stripmaken er als een inferieure bezigheid gezien, als "Mickeys tekenen". Niet iets waar nieuwsgierige jonge grafici op uit dienen te zijn. En dus gaat de jonge Rabaté aan de slag met uiteenlopende technieken: schilderen, tekenen, zeefdrukken, video. Het schilderen ligt hem op zich wel, maar voor het afronden van een schilderij is de twintiger veel te ongeduldig. Aan zo'n doek kun je eindeloos nieuwe toetsen toevoegen, daarvoor heeft Rabaté geen geduld. Het laat hem teveel keus. Gravure ligt hem veel beter. Daarbij is het materiaal veel robuuster en moet alles er meteen goed op staan. Tijdens zijn laatste academiejaren maakt Rabaté een reeks houdsneden met naakten. Twee redelijk succesvolle exposities volgen. Iedereen verwacht dat de jonge graficus in

de prentkunst verder gaat. Zelf komt de twintiger tot een andere conclusie. Hem valt op dat er in de naakten een bepaalde grafische ontwikkeling te zien is. Dat het vertellen in meerdere beelden hem eigenlijk het beste ligt. Met die gedachte begint hij in 1985 aan *Vacances vacances*, een eigenzinnige strip over feestende jongeren op vakantie. In zijn jeudige naïviteit maakt Rabaté van *Vacances vacances* een verhaal van 55 pagina's: te lang voor het standaardformaat van een stripalbum van 48 bladzijden. De uitgevers staan dan ook allesbehalve te trappelen om het verhaal uit te geven. Vele afwijzin-

Eerste plaat uit vacances vacances

gen later komt Rabaté terecht bij de legendarische Parijse uitgeverij Futuropolis, waar hem gevraagd wordt eerst eens wat korte verhalen te maken.

Hoogtijdagen

Zo debuteert hij in 1989 met *Exode*, opnieuw een strip waarin gewone mensen en het alledaagse leven centraal staan. Als belangrijke invloed uit die tijd noemt Rabaté de strip *Goudard* van Gibrat en Berroyer. Het is het portret van een generatie, waarin Rabaté zich volledig herkent. „Voor mij was het echt een ontdekking dat strips ook over het alledaagse leven kunnen gaan," schrijft Rabaté in de essaybundel *Jeux d'influence*, waarin hij *Goudard* aanvoert als een van zijn favoriete strips aller tijden. Na *Exode* volgen nog acht boeken, waaronder in 1990 alsnog *Vacances vacances*. In deze boeken legt Rabaté een voorliefde aan de dag voor het wel en wee van de gewone Fransman. Vaak kiest hij daarbij met verhalen over arme huurders met een tuinkabouter in de tuin voor een wrange invalshoek.

Dan vindt hij begin jaren negentig Tolstoï's *Ibycus* terug in een uithoek van zijn boekenkast. Links en rechts stelt hij voor er een strip van te maken, maar hij krijgt geen enkele uitgever zo gek. Niemand durft het risico aan van zo'n lange en vrije stripbewerking - en dan nog wel van zo'n volslagen onbekende Russische roman. Teleurgesteld gaat Rabaté dan maar aan de slag met een scenario dat hij oorspronkelijk had geschreven voor René Follet. Deze strip, *Un ver dans le fruit*, het portret van een dorpspastoor die verwikkeld raakt in een familiedrama op het Franse platteland, wint tot ieders verrassing de grote prijs van het stripfestival van Sierre. Het is een keerpunt. Tegen die tijd hebben steeds meer mensen het over de typische "lijn" van Rabaté: realistische verhalen in de provincie. Iets wat de stripmaker danig de keel begint uit te hangen. In zijn ogen is de erkenning een doodlopende weg. Hij ziet zichzelf die realistische stijl niet verder ontwikkelen, of hij zou fotostrips moeten gaan maken. Ook is hij langzamerhand door de voorraad anekdotes heen waar hij uit putte voor de verbeelding van het alledaagse Frankrijk. De prijs in Sierre biedt Rabaté de mogelijkheid een nieuwe weg in te slaan. Nu ziet uitgeverij Vents d'Ouest het namelijk opeens wel zitten om met *Ibicus* aan de slag te gaan. Rabaté aarzelt geen moment. „Het was mijn kans om te ontsnappen aan de categorie realistische stripmakers die van hun boeken een soort catalogus maken van alle moeilijke perspectieven die ze kunnen tekenen. Veel mensen bewonderen dat en zeggen dan: 'moet je kijken wat die kan tekenen!' Ik denk dan altijd: ze kunnen misschien wel tekenen, maar niet kiezen. Als je een heleboel synoniemen kent om hetzelfde mee te beschrijven, maakt dat je ook nog niet meteen tot een groot schrijver."

Rabaté voelt zich veel meer thuis bij stripmakers als David B., Blutch en De Crécy. Zij tonen volgens hem de toekomst van het stripverhaal. „Ik heb het gevoel dat we nu hoogtijdagen in de stripcultuur beleven. Wanneer ik David B.'s *L'ascension du Haut-Mal* lees, of *La guerre d'Alan* van Guibert, *Léon la came* van De Crécy en Chomet of *Péplum* van Blutch, dan ben ik er echt trots op dat ik ook strips maak. Het zijn mensen die stripmaken eerder als een passie zien dan als beroep. Met het verdwijnen van veel striptijdschriften, is er langzamerhand een einde gekomen aan de generatie feuilleton-stripmakers. Nu beginnen mensen alleen nog maar aan strips als ze echt in een boek geloven." Doorslaggevend voor de nieuwe generatie is volgens Rabaté hun zelfbewustzijn. „Deze mensen maken strips, omdat ze echt strips willen maken. Niet omdat het niet lukte om hun verhaal te verfilmen of te schilderen. Strips zijn voor hen eerste keus. In dat medium willen zij dingen uitdrukken, die niet te herleiden zijn tot iets anders."

Toon Dohmen

Alle illustraties zijn afkomstig uit de reeks Ibicus, tenzij anders vermeld.

Bronnen

impressie festival Blois: www.lucie-lom.fr/site_fr/sceno/ibicus.html
Hugues Dayez: La nouvelle bande dessinée (Ed. Niffle, 2002), p. 154 - 175.
Dossier Rabaté, In: DBD 13 (dec. 2001), p. 5-48.
Rabaté. In: Swof 28 (jan. 2000), p. 20-27, swof.scdi.org/
Diversen: Jeux d'influence. 30 Auteurs de bande dessinée parlent de leur livres fétiches (Ed. P.L.G., 2000),
zie ook ZozoLala 110

Stripvoorspelling

De te verschijnen albums zijn gevangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Alle prijzen zijn in euro's, tenzij anders vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redaktie.

Te verschijnen in april

Atlas

Hellevaart (Collins/Rayner) 18,50; sk.
Misdaadstrip in het Chicago van de jaren dertig; wordt dit jaar verfilmd door Spielbergs productiemaatschappij Dreamworks.

Big Balloon

Looney Tunes striphits 3 (Diversen) 4,50 sk.

Casterman

Achter de schermen van de macht 2 (Delitte/Richelle) 9,25; hk
Canardo 12 (Sokal) 9,25; hk
Duistere Steden: De onzichtbare grens (Schuiten/Peeters)
Tombelaine 1 (Capo/Chaillet) *Op scenario van de maker van Vasco.*

Dargaud

Heer der dolende zielen 1: Het eiland Brac (Vehlmann/Bonhomme) 4,99; sk.
De Onnoembaren 12:Shukumei (Yann/Conrad) 7,50; sk. *Herziene druk.*

Dupuis

Aria 24 : De gevangen ziel (Weyland) 4,50; sk.
De blanke weduwe (Gillon) 12,35; hk. *Nieuw deel in de Vrije Vlucht-reeks*
De boss 4: Bedankt, baas! (Bercovici/Zidrou) 4,20; sk.
Jessica Blandy 20: Mr. Robinson (Renaud/Dufaux) 4,50; sk en 8,70; hk.

Glénat

De geheime driehoek 5: De schandelijke leugen (Convard/Falque) 11,95; hk
Giacomo 3 : De zwarte hartenvrouw (Griffo/Dufaux) 11,95; hk. *Glénat herdrukt alle elf delen.*
De rovers van de keizerrijken 7: Achter het masker (Jamar/Dufaux) 14,95; hk.

De Harmonie

Zwart bloed (Yrrah) 21,50; sk. *Uitgebreide bloemlezing van het indrukwekkende 'gruw en grijns'-werk van wijlen Yrrah. Verschijnt t.g.v. een expo van 's mans werk in de Kunsthal Rotterdam.*

Lombard

Alfa 6: De afgezant (Jigounov/Mythic) 4,99; sk.
Dokus de leerling 8: Hoera, straf! (Godi/Zidrou) 4,99; sk. *Echt een feest kunnen we nog zo'n flauw Dokus-album niet noemen, nee.*

M

Agent 327 15: De golem van Antwerpen (Lodewijk) 6,50; sk, 11,90; hk en 44,90 luxe. *Tegelijkertijd verschijnt een herdruk van deel 7.*

Prestige

Caïn (Risso/Barreiro) 9,00; sk.
Doctor Mystère 1: Milanese mysteries (Filippucci/Castelli) 5,99; sk. *Negentiende-eeuws avontuur, doet denken aan Alan Moore's League of extraordinary gentlemen, maar of het ook dezelfde klasse heeft?*
Het lugubere spel (Roca) 6,99; sk. *Sfeervolle strip over Salvador Dali.*
De vier moordenaars 1: De broertjes Barrett (Kubert/Nizzi) 5,99; sk.
Zachary Holmes 2: De tovenaar (Bobillo/Trillo) 5,99; sk.

Sanoma

(zinds de Finse overname de nieuwe naam van VNU)

Beste uit Tina 8 (Diversen) 4,06; sk.
Disney Festival 8 (Diversen) 3,50; sk.
Donald Duck pocket 85: Goud maakt niet gelukkig (Diversen) 4,50; sk.
Jan Jans en de kinderen 29 (Studio Kruis) 4,95; sk.
Oom Dagobert Duck 67: De jonge jaren van een steenrijke eend 8 (Don Rosa) 4,50; sk.

Silvester

Felix Flux museum 2: De Maya-codex (Gleever) 6,99; sk en 24,99; luxe.
Felix Flux museum 3: De Yum van de Ararat (Gleever) 6,99; sk en 24,99; luxe. *Nog niet eerder in album verschenen*
Oktoknopie 3 (Gleever) 24,99; luxe.

Standaard

Astroboy 1 en 2(Tezuka) 4,99; sk. *Standaard treedt in de voetsporen van Dragonball en vertaalt klassieke manga van Tezuka, de Vandersteen van Japan.*
Megastripboek 6 (Diversen) 7,50; sk.
Pit en Puf 1: De paarse Pimpelmoes (Dhondt/De Bel) 3,60; sk.
De rode ridder 190: De spookvallei (Biddeloo) 3,50; sk.
Suske en Wiske 274: De fleurige Floriade (Vandersteen) 3,60; sk en 36,95; luxe.
Urbanus 93: TeeVee hupsakee (Linthout/Urbanus) 3,75; sk.

De stripuitgeverij

Bart Simpson 1: Zoon van Homer (Diversen) 3,72; sk.

Te verschijnen in mei

Albert-René

Johan Pikbroek 4 : Johan Pikbroek in Amerika (Uderzo/Goscinny) 4,99; sk. *Belegen werk.*

Big Balloon

Bob de bouwer 4 (Diversen) 4,05; sk
Casper en Hobbes 11: Het is een wonderlijke wereld (Watterson) 9,25; sk

Advertentie

BINNENKORT VERSCHIJNT EINDELIJK IN HET NEDERLANDS:
NET ECHT
DE INVENTIEVE, SPITSE EN DWARSE AUTOBIOSTRIP VAN
LEWIS TRONDHEIM
EEN UITGAVE VAN ST. ZET.EL; 150 P.; E 16,00; INFO: ZOZOLALA@ANTENNA.NL

Dargaud

Chrome 1: De bijenkorf; 4,99; sk.

Dupuis

Godin wit, godin zwart 2 (Servais)12,35; hk *Slot van tweeluik in dat bij voorbaat niet kan boeien*
Blauwbloezen 44: oproer in New York (Lambil/Cauvin) 4,20; sk
Spoon & White 4: Spoonfinger (Leturgie/Yann/Leturgie) 4,50; sk
Vlooienbaal 4: Dokter Vlooistra (De Brab/Falzar/Zidrou) 4,20; sk

De Harmonie

Sigmund: Negende sessie (De Wit) 8,15; sk.

Glénat

Giacomo 12 (Griffo/Dufaux) 11,95; hk.
De rode keizerin 3 (Adamov/Dufaux) 13,25; hk.
De wind der goden 15 (Gioux/Cothias) 9,95; hk.

Hachette

Asterix 3 en 4 (Uderzo/Goscinny) 12,95; hk. *Herdruk.*

Lombard

I.R.$. 4: Narcocratie (Vrancken/Desberg) 4,99; sk.
Leonardo 32 : De tovenaarsleerling (Turk/De Groot) 4,99; sk.

Oog & Blik

David Boring (Clowes) 17,50; hk. *Na de film Ghost world is Clowes hot en vertaalt Oog & Blik dapper verder. Daarmee is een van de beste boeken van de afgelopen jaren nu eindelijk in een betaalbare editie verkrijgbaar.*
Bouncer 1 (Boucq/Jodorowsky) 14,95; hk. *Eindelijk alsnog in het Nederlands. De vertaling van Blueberry volgens Boucq en Jodorowsky.*
Chorizo 2 (Typex) 5,95; sk.
Gutsman 7 (Kriek) 9,92; sk.
Maus compleet (Spiegelman) 75,00; hk. *Spiegelmans meesterwerk nu in één band.*
De mooie zee van China (Loustal) 14,95; hk.
Tomoyo 4: Teufel (Hendriks) 15,95; sk.

Sanoma

De avontuurlijkste verhalen van Donald Duck 1: In het voetspoor van Jules Verne (Barks/Jippes/Verhagen) 4,95; sk
De beste verhalen van Donald Duck 111: Donald Duck als speurneus (Barks) 4,50; sk.
Duckies: 50 vrolijke grappen (Diversen) 4,50; sk.
Star Wars Episode 2: Attack of the Clones 1 en 2 (Duursema/Kryssing) 4,50; sk.
Star Wars Episode 2 movie storybook 4,50; sk.

Silvester

Marq denkt (Van Broekhoven) 9,99; sk. *Solowerk van de tekenaar van De Collectioneur (R.I.P.).*
De Muziekbuurters (Westervoorde/Gerardts) 9,99; sk. *Bekend uit Taptoe*

Standaard

F.C. de Kampioenen 22: Boma in de coma (Leemans) 3,99; sk.
Kiekeboe 93: In tweevoud (Merho) 3,99; sk.
Waterland 7: De klokkenluider van Sluis (Broeckx/Legendre) 3,99; sk.

Niet aangekondigd toch verschenen

Arthur 4; Talent; 13,95; hk.
De as van de Katharen 6: Montségur (Jarbinet) Arboris; 6,50; sk.
Arvandor 1: De duistere leer (Thomas/Stoffel) Arboris; 6,95; sk. *Fantasy.*
Attila 3: Meester van de Donau; Talent; 7,50; sk.
De avonturen van Kapitein Rob 2 (Kuhn) Rijperman; 4,99; sk.
De avonturen van Mevrouw de Heks 5 (Turk) Oeros; 1,05; sk. *Grote-neuzenhumor van Alex Turk; bekend uit Metro.*
Bulletje en Boonestaak 1 en 25 (De Jong/Van Raamdonck) Boumaar; 7,95; sk.
De cavia die rood kreeg (Vantieghem) Van Halewyck; 12,30; sk. *Achter elke absurde stripmaker staat een vermoeide gnoe, weten wij sinds Gummbah, maar Bart Vantieghem doet het met een onsportief knaagdier.*
Celadon Run 3; Talent; 13,95; hk.
De Chninkel 3 (Rosinski/Van Hamme) Casterman; 12,00; hk. *Herdruk in kleur.*
Het derde testament: Schetsen (Alice/Dorison) Talent; 31,00; luxe. *Achtergronden bij en de geschetste pagina's van Het derde testament.*
Een diamant onder de maan 1: Rare white (Warnauts/Raives) 9,25; hk. *Nieuwe actiestrip (in twee delen) van de auteurs van o.a. Congo 40 en Lou Cale.*
Dragonball 12 en 13 (Toriyama) Glénat; 2,95; sk.
De erfenis van Emile 1: Het landgoed Hatcliff (Magnin) *Nieuwe reeks van de tekenares van De andere wereld.*
Falka 1: De adem van de duivel (Zanotto) 6,99; sk. *Van-dik-hout-zaagt-men-planken-fantasy van anonymus Juan Z.*
Fog 1 (Bonnin/Selter); Casterman 9,25; hk. *Eigenwijs getekende thriller tegen het decor van victoriaans Londen.*
Fortuinzoekers 1 (Franz) Talent; 14,95; hk. *Van de maker van Lotusbloem en Jugurtha.*
Haas van Mars 5; Talent; 7,50; sk.
Hard tegen hard 3 (Tome/Meyer) Dargaud; sk. *Slot van prima thrillerdrieluik met indiaanse elementen.*
India dreams 1: Wegen in de mist (Maryse/Charles) Casterman; 9,25; hk. *Nieuwe serie geschreven door de auteur van Fox en Pioniers van de nieuwe wereld.*
Kwaïdan 1: De watergeest (Jung) Arboris; 6,95; sk. *Japanse fantasy van de maker van Het meisje en de wind.*
Little Nemo 4: De lange vlucht (Marchand) Casterman; 9,25; hk.
Lucky Luke 42: De legende van het westen (Morris/Nordmann) Lucky Comics; 4,99; sk. *De reeks wordt na Morris' dood voortgezet door diens assistent.*
Magika 1: Het absolute kwaad (Tacito/Angleraud/Guenet) Arboris; 6,95; sk.
Meester van het spel 2: Voorgevoel; Talent; 7,50; sk.
Meneer Johan 5: Het houdt niet op (Dupuy/Berberian) Oog & Blik; 12,50; hk en 55,00; luxe. *Dupuy en Berberian handhaven andermaal topniveau.*
Mik 1 (De Jager) 4,95; sk.
Nathalie: Mondo veneziano; Casterman; 4,25; sk.
Phaeton 6: Rode ochtend boven Medianosa; Talent; 7,50; sk.
Quatre-mains op papier (Dupuy-Berberian) BeeldBeeld; 22,50; hk. *De samenwerking van Dupuy en Berberian t.g.v. de fraaie retrospectieve in Leuven ontrafeld in teksten, tekeningen en foto's, en op cd-rom.*
Ridder Walder 5; Talent; 13,95; hk.
Sem & Ishtar 4: Oorsprong van het offer; Talent; 7,50; sk.
Skidzo Djude (Uid) Rigo & Carlo Prod.; sk. *Zwaar melige debuutstrip over marsmannetjes en rocksterren.*
Sofaletta 5; Talent; 13,95; hk.
Trollen van Troy 5; Talent; 14,95; hk
Billie Turf 1 (Richards) Big Balloon; 2,25; sk. *Herdruk.*
Universal War One 3: Kaïn en Abel; Talent; 7,50; sk.

Uno Mundo Wereldstrips

In het buitenland verschijnen stapels prachtige strips die ons taalgebied amper bereiken. Kwaliteit kent echter geen grenzen. Daarom hieronder een selectie van de meest opvallende buitenlandse titels van de laatste twee maanden. De prijzen in euro's vallen bij importtitels doorgaans wat hoger uit.

Teksloos

Eiland 4 (Schalken/Van Dinther) Bries; 13,95; sk. *Nieuwe hoofdstukken van CHRZ en Balthazar dit keer gepubliceerd op extra eigenwijs harmonicaformaat.*
Giboulées (Vanoli) L'Association; 19,00; sk. *Lijvige schets van het moderne leven volgens Vincent Vanoli.*
Moga Mobo: 100 Meisterwerke der Weltliteratur (Diversen) mogamobo.com; 2,50; sk. *Aardigheidje van het Duitse stripcollectief Moga Mobo: 100 stripmakers (o.a. Ulf K., Fil, Kleist) vatten literaire meesterwerken samen op 1 teksloze pagina per boek - voor bijna geen geld.*

Les bandes dessinées

Adieu rêve américain (Mézières/Christin) Dargaud; 13,00; hk. *De tekenaar van Ravian en de scenarist van De jacht zeggen de Amerikaanse droom vaarwel.*
Les années Spoutnik 3: Bip bip (Baru) Casterman; 9,45; hk. *Derde deel van fijtiesjeugdstrip van de maker van Onderweg.*
Bourrelet comics (Blanquet) Les loups sont fachés; 5,50; sk. *Bundel korte strips van horrorcoryfee Stéphane Blanquet.*
Carnet de bord (Trondheim) L'Association; 10,00; sk. *Met dit reisverslag keert Trondheim voor het eerst sinds Net echt weer terug naar de autobiografie.*
Le chat du rabbin 1: La Bar-mitsva (Sfar) Dargaud; 9,45; hk. *Joann Sfar wedijvert als een van de zeer weinigen qua productiviteit met de eenmansstripfabriek Trondheim.*
L'épinard de Yukiko (Boilet) Ego comme X; 14,95; sk. *Indrukwekkend getekend verslag van de liefdesrelatie tussen de auteur en de Japanse Yukiko.*

La gloire d'Héra 1: L'homme le plus fort du monde (Rossi/Le Tendre) Casterman; 9,45; hk. *Herziene en uitgebreide druk van deze imposante Hellenistische avonturenstrip.*

Holmenkollen (Hagelberg) L'Association; 23,00; sk. *Weirde schaufkartonstrips van de Fin Matti Hagelberg.*

Isaac le pirate 2: Les glaces (Blain) Dargaud; hk. *Tweede deel van de serie waarmee de auteur van De snelheidsbegrenzer in Angoulême in de prijzen viel.*

Kratochvil (Mahler) L'Association; 10,00; sk. *De Oostenrijkse minimalist Nicolas Mahler treedt met deze bundel hermetische one-pagers in de voetsporen van Herrimans Krazy Kat.*

Le livre de Mont-Vérité (Menu) L' Association; 16,00; sk. *Anarchistische stripbeschouwingen van L' Association-uitgever J. C. Menu.*

Lisbonne, voyage imaginaire (De Crécy) Casterman; 14,95; hk. *Laat het imaginair reizen maar over aan de auteur van het surreële Foligasto.*

McCay 2: Les coeurs retournés (Bramanti/Smolderen) Delcourt; 14,94; hk. *Tweede deel van de striphiografie van de schepper van Little Nemo.*

Métropolitain (Hyuna) Delcourt; 10,82; sk. *De jonge Duitse Hyuna portretteert in dit debuut de verschillende passagiers van een tramlijn.*

Presque Sarajevo (Wazem) Atrabile; sk. *De Zwitser Pierre Wazem bezocht de Bosnische hoofdstad in de zomer van 1999 en tekende dit reisverslag.*

Sur les terres d'Horus 1: Khaemouaset ou la loi de Maat (Dethan) Delcourt; 12,50; hk. *Egyptestrip van de maker van o.a. Koning Emoog.*

The comix

9-11 Vol. 1 en 2 (Diversen) DC Comics; $ 9.95; sk. *Korte gedenkstrips door o.a. Will Eisner, David Lloyd en Kurt Busiek.*

9-11 Emergency relief (Diversen) Alternative Comics; $ 14.95; sk. *Nóg een gelegenheidsbundel: dit keer met werk van o.a. Peter Kuper en James Kochalka.*

Bluntman and Chronic (Smith) Image; $ 14.95; sk. *Swingende ongein van Kevin Smith, of, zoals de uitgever zelf al claimt "another shameless commercial tie-in to the hit movie Jay & Silent Bob."*

B.P.R.D. 1: Hollow earth (Mignola/Diversen) Dark Horse; $ 2.99; sk. *Start van esoterisch thriller-drieluik van Hellboy-auteur Mike Mignola.*

Cages (McKean) NBM; $ 50.00; hk. *Langverwachte herdruk van Dave McKeans meesterwerk Cages, een van de beste strips aller tijden.*

The comical tragedy of Punch and Judy (Laessig/Reilly) SLG; $ 6.95; sk. *Ted McKeever meets Bill Sienkiewicz in dit eigenwijze Jan Klaassen-verhaal.*

The comics journal: Winter 2002 (Diversen) Fantagraphics; $ 19.95; sk. *De eerst glossy versie van dit Amerikaanse stripinfoblad bevat prima korte strips van o.. Linda Medley, Max Andersson en Charles Burns.*

Fairland 1 (Willem) PlusMinusProd.; 6,80; sk. *Start van zesdelige post-consumptieve strip van Amsterdammer Willem Verburg.*

Happy (Simmons) Top Shelf; $ 3.50; sk. *Josh Simmons droomt zich een perfecte, beklemmende wereld.*

Happy end (Diversen) Actus Independent; $ 21.95; hk. *Elegant bundeltje met nieuw werk van de Israelische Actus Tragicus-auteurs en Anke Feuchtenberger.*

Harlequin Valentine (Bolton/Gaiman) Dark Horse; $ 10.95; hk. *Gelegenheidsuitgave n.a.v. Valentijnsdag, lasjes geïnspireerd op de commedia dell'arte.*

Hellboy: Conqueror worm (Magnola) Dark Horse; $17.95; sk.

Hey, mister: The Fall collection (Sichman-Garner) Top Shelf; $ 12.95; sk. *Derde bundel met spijkerharde grappen van Pete Sickman-Garner.*

Kabuki: Dreams dreams (Mack) Image; $ 19.95; sk. *Barokke Photoshop-strips van David Mack.*

Murder me dead (Lapham) El cápitan; $ 19.95; sk. *Klassethriller van de maker van Stray bullets.*

Oddballz 1 (Larcenet/Trondheim) NBM; $ 2.95; sk. *Engelstalige comic-versie van Trondheims Les cosmonautes du futur.*

Odds off (Madden) Highwater Books; $ 14.95; sk. *Eigentijds relatiedrama van Matt Madden, niet toevallig de vriend van Jessica Abel.*

Oddville (Stephens) Oni Press; $ 10.95; sk. *Jay Stephens bevolkt zijn bizarre wereld met vliegende baby's, enorme robots en stenen gooiende katten.*

Popbot 1 en 2 (Wood) Idea + Design Works; $ 7.99; sk. *Start van surreële psychologische reeks van Hellspawn-tekenaar Ashley Wood.*

To Afghanistan and back (Rall) NBM: $ 15.95; hk. *Het enfant terrible van de Amerikaanse strip reisde à la Joe Sacco af naar Afghanistan voor deze stripreportage.*

Tomorrow stories (Diversen/Moore) ABC; $ 24.95; hc. *Bundel eigenwijze genrestrips geschreven door Alan Moore.*

Transmetropolitan: Gauge away (Robertson/Ramos/Ellis) DC Vertigo; $ 14.95; sk.

Trashed (Derf) Slave Labor; $ 6,95; sk. *Het spannende leven van een Amerikaanse vuilnisman.*

Truth serum 1 (Adams) Slave Labor; $ 2.95; sk. *Klarelijndebuut vol cynische humor van Jonathan Adams.*

Deutsche Neue Welle

Alltagsspionage (Diversen) Monogatari; 12,50; sk. *Inventieve stripreportages uit Berlijn door o.a. Kai Pfeiffer, Kathi Käppel en Jens Harder.*

Alte Frauen (Dinter/Pfeiffer) Monogatari; 8,50; sk. *En nóg een opmerkelijke strip van het veelbelovende Monogatari-collectief: een surrealistisch portret van oude Berlijnse vrouwen die ogenschijnlijk onschuldig uit het raam hangen.*

Die Skelettfrau (Feuchtenberger) Büchergilde Gutenberg; 18,00. *Stripbewerking van een Inuit-sprookje door Anke Feuchtenberger.*

Colofon

Redaktie: Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Toon Dohmen, Gerard Zeegers, Karin van Wylick en Paul van Gremberghen.
Vormgeving: Xander Elink Schuurman & Isabel Verboven.
Vaste medewerkers: Marq van Broekhoven, Anton Damen, Maaike Hartjes, VLRQ, Bert Meppelink, Peter de Wit, Mark Horemans, Pieter van Oudheusden, Marcel Lagerwerf, Bas Schuddeboom, Ruben de Somer, Sander Out, Tim Vanderweyen, Fons van Erp en Alfred Eichholtz.
Ook werkten mee: Lax, Pascal Rabaté, Pieter Dorrenboom, Arend Jan van Oudheusden.
Druk & Afwerking: Drukkerij Wilco (Amersfoort).
Voorplaat: Tekening van Rabaté.

Abonnementen zijn mogelijk voor één jaar (€ 11,25) of voor twee jaar (€ 18,–). Belgische CJP-houders betalen per jaar € 10, of per twee jaar € 15.
Abonnementen gaan in na storting van het totaalbedragop Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 - 164840584 (B) t.n.v. Stichting Zet.EL te Bilthoven o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.
Copyright 2002 bij Stichting Zet.EL. Overname van artikelen, strips of illustraties enkel in overleg met de uitgever.
Oplage: 8.000 exemplaren
ISSN: 1382 - 8630

Redaktieadres ZozoLala: Postbus 344, 3720 AH Bilthoven, Nederland
E-mail: zozolala@antenna.nl

DE EPILOOG . . .
door ANTON DAMEN en MARQ VAN BROEKHOVEN
MAAR, SINT PETRUS-...
NEENEENEE, VOOR IEMAND DIE ZIJN DOOR GOD GEGEVEN LEVEN ZO VERKWANSELD HEEFT, IS HIER GEEN PLAATS! ELKE KOSTBARE DAG STOND IN HET TEKEN VAN ZOIETS TRIVIAALS ALS HET VERZAMELEN VAN EERSTE DRUKKEN, ZOEKTOCHTEN NAAR COLLECTORY ITEMS EN HET AFLOPEN VAN STEIPBEDRIJEN... WAT EEN BELACHELIJKE VERSPILLING VAN LEVENSENERGIE!
HEWEE
...GEEN DOODZONDE, ECHTER, DAAROM KRIJGT GE EEN TWEEDE KANS!
HOERA! IK MAG TERUG!
HEEFT U HET NIEUWSTE BOOSTER-PACK VAN MAGIC: THE GATHERING ALSTUBLIEFT?
MARQ + ANTON - maart 2002